

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOCI

Filozofická fakulta

Katedra historie

ROSTISLAV HANÁK

3. ročník – prezenční studium

DIPLOMATICKO-HISTORICKÉ VYMEZENÍ REPUBLIKY
ČESKOSLOVENSKÉ A ROLE EDVARDA BENEŠE

Bakalářská práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.

Olomouc 2015

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

V Olomouci dne:

Rostislav Hanák

I. ÚVOD	4
II. SITUACE PŘED VÁLKOU	7
2. 1. CÍLE DOMÁCÍ A ZAHRANIČNÍ POLITICKÉ SCÉNY	7
2. 2. SITUACE V ČECHÁCH A NA MORAVĚ	10
2. 3. SITUACE NA SLOVENSKU	12
III. CÍLE VELMOCÍ NA POČÁTKU VÁLKY	14
3. 1. VELKÁ VÁLKA	14
3. 2. CÍLE VELMOCÍ	15
IV. VZNIK ČESKOSLOVENSKÉHO ODBOJE	19
4. 1. POČÁTKY ODBOJE	19
4. 2. MASARYK A SJEDNOCENÍ ODBOJE	23
V. DIPLOMATICKÝ ZÁPAS ZA SAMOSTATNÉ ČESKOSLOVENSKO	32
5. 1. DEKLARACE ODBOJE A JEHO CÍLE	32
5. 2. CESTA ZA POLITICKÝM UZNÁNÍM	33
5. 3. POSLEDNÍ ROK VÁLKY A UZNÁNÍ SAMOSTATNOSTI ČESKOSLOVENSKA	35
VI. UTVÁŘENÍ HRANIC	40
6. 1. SITUACE V ČECHÁCH A PRVNÍ ÚZEMNÍ POŽADAVKY	40
6. 2. SITUACE NA SLOVENSKU	43
6. 3. SPOR O TĚŠÍNSKO	47
6. 4. OSTATNÍ ÚZEMNÍ POŽADAVKY	49
VII. EDVARD BENEŠ	51
7. 1. MLÁDÍ A POLITICKÁ PŘÍPRAVA	51
7. 2. V ČELE ODBOJE	53
7. 3. NA MÍROVÉ KONFERENCI	57
VIII. LEX BENEŠ	61
VIII. KARTOGRAFICKÁ PROJEKCE ČESKOSLOVENSKA	68
IX. ZÁVĚR	70
X. ZDROJE	73

I. ÚVOD

Ve své práci bych se chtěl zabývat zejména diplomaticko-historickým vývojem československého odboje a budováním budoucího státu. Záměrem práce je postihnout vznik Československa zejména v podobě diplomatického a politického boje. Mnohdy je vznik Československa brán jako samozřejmost či dokonce nevyhnutelnost. Cílem práce bude zjistit, zda byl vznik našeho státu skutečně historickou nevyhnutelností. Státní hranice jsou jedním z nejdůležitějších symbolů samostatného státu, a proto i jejich samotné stanovování považuji za nesmírně důležité. Za nezbytné rovněž považuji zabývání se osobností, která měla většinu tohoto politického boje za osvobození na starost. Jedná se samozřejmě o prvního šéfa československé diplomacie, tedy Edvarda Beneše. Velkou část své práce chci proto věnovat zejména diplomatickým snahám o vytvoření nového státu. Bude mě zajímat, jak se neexistující stát prosazoval na diplomatickém poli, jaké problémy museli českoslovenští diplomaté při snaze o samostatné Československo a nakonec při vytyčení jeho hranic překonat. Chtěl bych zjistit, jakou argumentaci zástupci Československa využívali k prosazení myšlenky státu a jeho hranic. Jedním z cílů bude také snaha o zjištění, jak vůbec vznikla myšlenka nového státu. 20. století je označováno jako století ideologií a ismů. Otázka tedy je: z jaké ideologie a světonázoru Československo vzniklo? A kdo o tom vlastně rozhodl.

V prvních kapitolách bych se chtěl zabývat především politickou situací, a to jak mezinárodní, tak i domácí, neboť se domnívám, že pro pochopení vzniku československého odboje je třeba nejdříve pochopit prostředí, ve kterém idea nového státu vznikla. Pro pochopení, s jakými problémy a otázkami se museli první představitelé stále ještě neexistujícího státu potýkat, je nezbytně nutné

vypátrat skutečné plány všech světových velmocí té doby. Potom se bude jejich pozice k případnému vzniku Československa a nezbytnému rozbití Rakousko-Uherska zdát jasnější. V dalších kapitolách se následně chci věnovat odboji samotnému včetně jeho činnosti. V této části se pokusím odhalit zejména body a události, které byly klíčové pro vznik nového státu.

Část práce budu věnovat Edvardu Benešovi, který se krátce po svém začlenění do československého odboje dostal do čela československé diplomacie a byl jednou z klíčových osob pro vznik, uznání a nakonec i diplomatické prosazení nového státu. Považuji za důležité pochopit, jakým způsobem osoba Edvarda Beneše, jeho názory a práce ovlivnily vznik Československa. Tedy pokusit se odpovědět na otázku: zda by bez Edvarda Beneše bylo Československo.

Pro pochopení úlohy Edvarda Beneše bude důležité zjistit, jaká byla jeho skutečná pozice v rámci celého odboje. Zda byl v této pozici vůbec schopen ovlivnit vznik a nakonec i podobu budoucího státu. Budu se zabývat tvrzením zákona Lex Beneš (2004), který pojednává o Benešových zásluhách. Při posuzování života tohoto státníka jsou nejvíce hodnoceny zejména období vzniku Československa a následující krize z let 1938 a 1948. Domnívám se však, že pokud hovoříme o tvrzení, zda se Edvard Beneš zasloužil o stát, jak praví tolik diskutovaný zákon. Musíme se zaměřit zejména na jeho činnost, která měla napomoci vzniku nového státu. Objektívni hodnocení úlohy Beneše při vzniku Československa je spíše výjimečné, proto tuto část své práce za důležitou a zcela základní. Při dokazování úlohy této osobnosti budu vycházet zejména z pramenů, na jejichž základě budu hodnotit důležitost této postavy našich dějin.

Závěr práce bych chtěl věnovat praktičtější problematice, tedy využití kartografie pro prosazování budoucích hranic.

Jako hlavní a nejdůležitější pramen chci používat memoáry Edvarda Beneše. Dílo *Světová válka a naše revoluce* je považováno za klíčové pro pochopení vzniku československého odboje a jeho diplomacie. V tomto díle Beneš popisuje mimo jiné i svou politickou přípravu před samotným působením v odboji. Je zde přehledně shrnuta většina činnosti československé zahraniční akce. Beneš se zde dostatečně věnuje také domácímu odboji a nesnaží se jej nijak upozadřovat. V některých případech dokonce úlohu domácího odboje vyzdvihuje. I díky tomu je toto dílo ústředním pramenem k české politice a diplomacii v období první světové války.

Jako další pramen pro pochopení zejména ideového základu boje za Československo jsem použil přednášku Edvarda Beneše *Smysl československé revoluce*. K pochopení vztahu mezi Masarykem a Benešem poslouží *Korespondence T. G. Masaryk – E. Beneš*.

Dalším významným pramenem pro pochopení problematiky vzniku Československa v jeho politické a diplomatické rovině je Masarykova *Světová revoluce*. V tomto díle také Masaryk přímo popisuje svůj vztah k Benešovi. Masaryk však více směřuje k opomíjení domácího odboje.

Mým hlavním cílem bude popsat a pochopit celý vývoj společně s úlohou Edvarda Beneše, který nakonec vyústí až ke vzniku Republiky československé. Domnívám se, že právě v událostech těchto válečných let a těch následujících můžeme dokonce pozorovat zárodky problémů budoucích.

II. SITUACE PŘED VÁLKOU

2.1. *CÍLE DOMÁCÍ A ZAHRANIČNÍ POLITICKÉ SCÉNY*

Po dlouhou dobu byla představa samostatného českého státu pouhým snem, který se zdál být neuskutečnitelný. Staré mocnářství, jehož součástí české země byly, a jeho přítomnost se staly každodenním faktem pro mnoho národů střední Evropy. Snad jen málokdo si v těch nejdivočejších snech dokázal představit ukončení existence této středoevropské velmoci, která přežila jak napoleonské války, tak boj o vlastní konstituci. Zdálo se, že monarchie tu bude prostě navždy. Mnoho zapálených patriotů a představitelů národních hnutí tak bojovalo zejména o autonomii a rovná práva pro všechny obyvatele monarchie. Již brzy však měla přijít událost, která nejen že bude znamenat konec vlády habsburského domu, ale také změnit celý svět, jenž se bude zdát jiným než ten starý.

Do osudného roku 1914 byly cíle zástupců českých zemí ve vídeňském parlamentu mnohem skromnější, nežli byl výsledek poválečného uspořádání po roce 1918. Většina české reprezentace, snad pouze s výjimkou rusofilů a panslavistů, netoužila po opuštění monarchie. Skutečným a nejrealnějším cílem se jevila demokratizace monarchie, částečná autonomie a prosazení zemí svatováclavské koruny na rovnou úroveň se zeměmi koruny svatoštěpánské a Rakousy. Pokud tedy v případě Rakouska-Uherska hovoříme o dualismu, tak v této představě mnoha českých vlastenců se ujímá systém trianismu. Představa takto demokratizované středoevropské říše nebyla lákavá pouze z důvodu její politické dosažitelnosti, ale byly zde i jiné pádné argumenty. Zejména ty týkající se otázek zahraničních věcí. Tato říše se měla stát ochranou jak pro národ český, tak pro všechno Slovanstvo nacházející se na území říše. V předvečer první světové

války mnoho nejen evropských zemí muselo čelit imperiálním choutkám Německého císařství. Bylo to právě Německo, které pro českou samostatnost představovalo nejvyšší hrozbu a jevílo se jako přirozený rival. Panovalo přesvědčení, že malé národy ve střední a jihovýchodní Evropě se stanou snadným terčem velmocí okolo.¹ Myšlenka federalizovaného a liberalizovaného Rakouska-Uherska se tak zdála být jedinou legálně a ústavně dosažitelnou možností.

Přestože se realita předválečné monarchie, tedy hospodářského růstu a dobrého zázemí českých vůdců a intelektuálů, zdála být příznivě nakloněna pro dosažení českých cílů, nebylo tomu tak. Čeští poslanci a zástupci českých národních hnutí nelibě sledovali zejména zahraniční politiku monarchie. Upozorňovali na stále více se rozšiřující vliv Německa nad Rakousko-Uherskem. Obávali se německého vlivu na vnitřní uspořádání monarchie. Vzhledem k tomu, že německý model státu byl silně centralizovaný, mohlo mít přejímání tohoto modelu špatný vliv na boj národů uvnitř Rakouska za svá práva. Naprosto ničujícím nebezpečím pro tyto národy pak byly pangermánské myšlenky. Pangermanismus totiž popíral jakoukoliv existenci jiných národů v tomto takzvaně německém prostoru. Kdyby došlo k prosazení těchto myšlenek, není pochyb, že by následovala silná germanizace a následná úplná likvidace všech slovanských etnik ve střední Evropě. To, že by tyto představy mohly znamenat i konec či přehodnocování úlohy habsburského domu v otázkách mocenské úlohy, si vládní kruhy monarchie zřejmě neuvědomovaly. Vůbec samotné rozšiřování myšlenek pangermanismu působilo vnitřní problémy uvnitř Rakouska-Uherska. Mohlo dojít k vyhrcování národnostních otázek uvnitř státu. Pangermanismus, který vyhlášoval válku proti všemu Slovanstvu a celkově všemu slovanskému, musel

¹ KALVODA, Josef: *Genese Československa*. Praha 1998, s. 13–15.

vyvolávat reakci mezi slovanskými národy uvnitř monarchie. Vždyť jen Čechů mělo podle sčítání lidu z roku 1900 žít v mocnářství 6 milionů.² Hrozilo také nebezpečí, že jako reakce na pangermanismus dojde mezi slovanským etnikem k rozšíření myšlenek panslavismu a rusofilství. Pokud by velké skupiny obyvatelstva začaly otevřeně podporovat myšlenku velkého slovanského státu, tak se nedá očekávat, že by to vneslo do vnitřních záležitostí mocnářství klid. Spíše naopak.

Představa spojení Rakousko-Uherska a Německa se samozřejmě ostatním zemím ve velmocenském postavení vůbec nezamlouvala. Proto by západní velmoci s největší pravděpodobností také uvítaly liberalizaci mocnářství. Taková země by si potom musela logicky držet odstup od centralizovaného Německa, které mělo k liberální společnosti daleko. Je však třeba si uvědomit, že v myšlenkách představitelů velmocí a šéfů jejich diplomacie se možnost rozdělení středoevropské monarchie dozajista neobjevovala. Rakousko-Uhersko z pohledu ostatních velmocí po dlouhá staletí udržovalo ve střední a jihovýchodní Evropě pořádek a stabilitu. Tyto oblasti byly z pohledu velkých zahraničních mocností etnicky a politicky nepřehledné. Po dlouhá staletí bylo habsburské soustátí tradičním partnerem, se kterým se dalo jednat v otázkách obchodu, zejména však bylo Rakousko výhodným vojenským spojencem. Jeho geografická poloha ve středu Evropy skýtala různé možnosti vojenských operací a provádění strategických plánů. Pokud v raném novověku sloužil habsburský stát zejména jako nárazník či štít chránící Evropu před tureckým nebezpečím, na konci 19. století měl být stát pod kontrolou habsburského domu v plánech diplomatů západní Evropy, zejména tedy Francie a Velké Británie, štítem, či spíše protiváhou proti jiným zemím. Geopolitická pozice Rakousko-Uherska mohla být využita jako

² KALVODA, Josef: *Genese Československa*. Praha 1998, s. 13.

protivník Německu a jeho mocenským ambicím, a také Rusku, které se snažilo proniknout hlouběji do Evropy. Snaha českých vlastenců o liberalizaci monarchie proto mohla připoutávat pozornost západních diplomacií, neboť sdílela stejné cíle. Naopak Ruský pohled na Rakousko-Uhersko byl poněkud jiný. Rusko vidělo ve středoevropské monarchii nepřítel a konkurenta svých zájmů na Balkáně. Rusko navíc jako slovanská země mohlo prezentovat jakékoliv své mocenské zájmy vůči Rakousku jako snahu o osvobození Slovanů trpících v habsburské říši. „Až do svého zhroucení bylo Rusko jako jediné z dohodových států vystaveno domácím tlaku, aby přijalo veřejný závazek osvobodit Čechy a Slováky z cizího jha.³“ I tak nebyla politická linie ruské vlády v postoji ke zhroucení Rakousko-Uherska jasně deklarovaná. Přestože politika mocnářství neomylně směřovala k Berlínu, většina šéfů diplomacie západních mocností stále urputně doufala v odklonění tohoto směru. Je paradoxní, že to, co bylo původní předválečnou snahou českých zástupců, se nakonec stane největší překážkou vyplnění maximálního cíle, tedy dosažení českého snu. Později se ukáže, že právě slepé a tvrdohlavé následování Německa bude hlavním důvodem konce monarchie. Pangermánské šílenství či snad naprosto bezhlavá a do budoucna nepředvídatelná politika dostala Rakousko-Uherský stát do záhuby. Pouze a právě tyto lidé, jenž představovali politickou elitu monarchie, jsou hlavními strůjci pádu jedné velmoci.

2.2. SITUACE V ČECHÁCH A NA MORAVĚ

Velký rozdíl byl také mezi situací v zemích svatováclavské koruny a na Slovensku, které bylo součástí uherské části monarchie. Přesto, že existovaly kontakty mezi oběma částmi monarchie, byly rozdíly, zejména díky oddělenému historickému vývoji, veliké. České národní obrození obnovilo vědomí národní

³ KALVODA, Josef: *Genese Československa*. Praha 1998, s. 111.

identity a hrdosti. Češi se organizovali v mnoha politických stranách, které byly rozvrstveny po velké části politického spektra s různými ideologickými a hospodářskými tezemi. Školy produkovaly schopnou inteligenci, z jejichž řad se rekrutovali političtí vůdci. Střední třída se stále rozrůstala. Existovaly české finanční a ekonomické instituce a uskupení. Čeští zástupci ve vídeňském parlamentu neustále připomínali stížností Čechů v otázkách politiky a hospodářství. Neustále připomínali zejména historická státní práva a požadovali jejich obnovení, což se v českém případě rovná autonomii. Tato myšlenka byla českým poslanců, kterých bylo 107, zřejmě nejbližší.⁴ „Již před vypuknutím Velké války bylo jisté, že se Češi stali moderním národem, sociálně úplným celkem, schopným stavět se naroveň ostatním v Evropě téměř po všech stránkách – v hospodářství a technice, v kultuře i v politické zralosti.“⁵ Jako obrovská výhoda na straně českých národních snah o zlepšení a nakonec zrovnoprávnění českého obyvatelstva vůči tomu německému byla propagace problematiky v zahraničí, což bylo zásluhou nemnoha Čechů, kterým se podařilo získat pozice v diplomatické službě či armádě a jiných významných pozicích monarchie. Měli tak možnost získat kontakty na významné diplomatické zástupce celého světa. Jmenujme z těchto Čechů např. dr. Josefa Kaizla nebo dr. Karla Kramáře. Byl to právě Karel Kramář, který jako jeden z prvních seznámil evropskou veřejnost s českou otázkou a celkově problematikou vnitřního rozložení habsburské říše. Povedlo se mu to otištěním dvou článků, z nichž první vyšel 1. února 1889 v *Revue de Paris* a druhý v říjnu 1902 v anglickém *National Review*.⁶ V obou článcích podporoval liberalizované, avšak silné a nezávislé Rakousko-Uhersko. Hlavně pak podporoval odklon od proněmecké politické cesty, na níž bylo bohužel pro všechny české

⁴ KALVODA, Josef: *Genese Československa*. Praha 1998, s. 12–13.

⁵ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky*. I. díl. Praha 2003, s. 17.

⁶ KALVODA, Josef: *Genese Československa*. Praha 1998, s. 22.

vlastence Rakousko nasměrováno. Oba dva články vyvolaly v zahraničí pozornost a mnoho komentářů. Jako obrovská pomoc při zvyšování informovanosti o problematice slovanských národů uvnitř monarchie posloužila českým vlastencům a intelektuálům nová vznikající velmoc, totiž masová média, která v průběhu 20. století získají obrovskou moc. Je třeba říci, že české obyvatelstvo zdaleka nebylo tak utiskováno jako například obyvatelstvo Slovenska. To, co ovšem českému obyvatelstvu v říši chybělo, byla reálná politická moc.

2.3. SITUACE NA SLOVENSKU

Na druhé straně Slovensko, které po rozdělení monarchie na dva státy připadlo uherské části, pokračovalo pod patronací (či spíše v područí) svatoštěpánské koruny a vyvíjelo se jiným směrem než země svatováclavské koruny. Slovensko bylo, co se týče hospodářství, agrární povahy, což významně ovlivňovalo život jeho obyvatel. Většina obyvatel žila rolnickým způsobem života, byla hluboce nábožensky založena a do jisté míry i smířena se svým osudem. Zatímco česká společnost byla politicky více angažovaná, společnost slovenská byla naopak apolitická. Češi ve svém boji za rovnost v rámci monarchie měli obrovskou výhodu díky existenci vlastních politických institucí. „České národní hnutí bylo politicky posilováno trvalou existencí českých a moravských stavů a jejich zemských sněmů.⁷“ Slovenští političtí zástupci neměli k dispozici takové zázemí jako jejich čeští kolegové. Dalším významným rozdílem byl zejména velký rozdíl mezi gramotností obou těchto společností. Češi měli na rozdíl od Slováků rozvinutý školský systém a tak i velice nízkou míru negramotnosti. Před první světovou válkou měla slovenská národní strana v budapešťském parlamentu pouze tři zástupce. Mezi významné politické vůdce patřili například: básník

⁷ KALVODA, Josef: *Genese Československa*. Praha 1998, s. 21.

a politický spisovatel Svetozár Hurban Vajanský, katolický farář Andrej Hlinka či politik dr. Milan Hodža. Tak jako tomu bylo mezi českými politickými vůdci, i mezi těmi slovenskými panovala pluralita názorů na budoucí existenci svého národa. Vajanský považoval za hlavní cíl zákonné uznání slovenského národa. Na druhou stranu Hodža usiloval o federalizaci monarchie, tedy o určitou míru autonomie pro Slovensko. Přestože považovali Čechy jako bratrský národ, nikdy (vzhledem k jejich rozdílné historii, kultuře a mentalitě) neuvažovali o splynutí těchto dvou národů v jeden. Pouze někteří tzv. hlasisté propagovali kulturní vzájemnost mezi oběma národy a věřili nebo předpokládali jejich splynutí. „Před válkou mezi Slováký neznikla myšlenka jednoho „československého národa“, ani politický program na zřízení samostatného „československého“ státu. Proto to Slováci ani výslovně neodmítali. Slovenští politici nepovažovali rozpad monarchie a vznik takového státu za pravděpodobný o nic více, než většina jejich českých kolegů.⁸“

Avšak zdaleka největším problémem byl zejména drtivý maďarizační tlak, který byl na obyvatele Slovenska vyvíjen. „Zatímco národní existence Čechů nebyla na počátku války zpochybněna, politicky a národně uvědomělí Slováci byli v důsledku cílevědomé maďarizační politiky omezeni na několik tisíc rodin.⁹“ Je nepochybné, že cíle této politiky, které spočívaly v úplném odnárodnění a likvidaci slovenského uvědomění, byly velmi blízko svému naplnění. Slovenská národní existence se tedy v době před válkou nezadržitelně řítila do momentu, kdy již nebude možné slovenskou identitu obnovit a znovu tak vystavět slovenský národ. Slováky tak mohl opravdu reálně potkat osud dalších etnických skupin, které již vymizely z map Evropy.

⁸ KALVODA, Josef: *Genese Československa*. Praha 1998, s. 41.

⁹ KALVODA, Josef: *Genese Československa*. Praha 1998, s. 13.

III. CÍLE VELMOCÍ NA POČÁTKU VÁLKY

3.1. **VELKÁ VÁLKA**

Velká válka, dnes již označovaná jako první světová válka, změnila svět více než jakýkoliv jiný konflikt v historii lidstva. Jako by byla definitivní tečkou za starými systémy Evropy. Přinesla nové uspořádání světa, co se týče hranic států. Přinesla změnu politických režimů v mnoha zemích. Obrovské sociální změny jako by naprosto přetvořily vzhled společnosti. Byl to právě tento konflikt, jenž více než kterýkoliv jiný signalizoval nástup vlády techniky, a to přesto, že i v období před Velkou válkou docházelo k rozvoji vědy a techniky. První světová válka však přinesla vědě pozornost ze stran států a vlád poté, co se technický pokrok během válečného konfliktu ukázal tím nejstrašlivějším způsobem. Bylo zcela jasné, že armáda, která bude disponovat nejmodernějším technickým zázemím a vybavením, bude v budoucnu vyhrávat války. Jako by byl odstartován nový závod ve zbrojení. Technika a věda se postupně stávaly nástrojem pro naplňování plánů zejména válečných štváčů. V obdobích po válce se tento pokrok ve vědě a technice začal významně projevovat v civilních oblastech společnosti. Přicházel příslib pokroku, který měl všem ulehčit život. Zároveň však vzbuzoval nedůvěru zejména v očích těch, kteří na vlastní oči viděli a dobře si pamatovali, jakou ničivou sílu tento technický pokrok dokáže vyvinout. Jednalo se totiž o pokrok, na jehož počátku byly miliony mrtvých.

Tento konflikt je všeobecně považován za moderní válečné střetnutí, o čemž svědčí hlavně úroveň nasazení techniky a množství obyvatelstva mobilizované pro potřeby válečného úsilí. Skutečně Velká válka splňuje všechny požadavky a atributy totální války. Tedy stavu, ve kterém je celé hospodářství, obyvatelstvo a všechny stránky jeho života nasměrováno na neustálé zvyšování

válečného úsilí. První světová válka je tedy způsobem, kterým je vedena, jednoznačně konfliktem moderním. Pokud se podíváme na cíle a příčiny, zjistíme, že jsou ryze tradiční – vzniklé z imperiálních mocenských střetnutí, třenic a konfliktů. Shrňme-li to, zjistíme, že se jedná o tradiční konflikt vedený moderními prostředky.

3.2. CÍLE VELMOCÍ

Je nepochybné, že každá ze zúčastněných zemí vstupovala do konfliktu s jiným cílem a jinými plány. Předválečná Evropa byla plná křivd, tedy alespoň podle různých válečných stran. Propagandistické mašinérie každé z těchto zemí s těmito údajnými křivdami pracovaly a interpretovaly je podle svého tak, aby bylo vidět, že právě „náš“ válečný cíl je jediný správný a opodstatněný.

Německo, které bylo jedním z hlavních válečných štváčů, se cítilo být poníženo nespravedlivým dělením světa. Po sjednocení se Německo velice rychle dostalo do popředí evropských velmocí. A jako každá velmoc konce 19. století se ihned zapojilo do koloniálního soupeření. Německo se však v tomto závodu nemohlo rovnat zemím jako Velké Británie nebo Francie, které byly v této soutěži již několik století. To byl hlavní důvod, proč se Německo cítilo být ukřivděno a považovalo dosavadní dělení světa za nespravedlivé. Německá společnost, která byla již od dob Pruska a jeho králů-militaristů silně militantní, měla v sobě předpoklad, že i Německé císařství bude silně proválečně naladěné. Tato touha po válečném konfliktu se ještě více rozdmýchávala se zdůrazňováním pangermánských idejí. Německé císařství a Němci samotní požadovali svůj „Lebensraum“. Pokud Německo chtělo uskutečnit své plány o germánské střední

a východní Evropě, a zároveň ukojit svoji touhu po velké koloniální říši, muselo se připravovat na válku. Válka byla tedy pro Německo nejlepším řešením.

Rusko, které do války vstupovalo, jako ochránce slovanského bratra Srbska, mělo také vlastní válečné plány a cíle. I Rusko si budovalo své vlastní impérium. Co k tomu bylo ovšem zapotřebí, byl zejména přístav s přístupem ke světovým oceánům. Velkou část svých mocenských ambicí uplatňovalo carovo Rusko v oblasti střední Asie. S tím, jak zde Rusové prosazovali svoji moc a postupovali dále na jih, narazili zde na britské imperiální ambice. Rusové vždy toužili po tom, co se dá označit jako „teplý námořní přístav“. Petrohrad již nesplňoval požadavky k další expanzi. Jeho funkčnost v zimě byla snížena na minimum, navíc hrozilo zablokování Baltské flotily německou námořní silou. Císařské námořnictvo bylo schopné efektivně operovat jak v Baltském, tak v Severním moři. Další možností, jak pokračovat v další expanzi, bylo vysvobození Černomořské flotily uzavřené kvůli turecké kontrole Bosporu. Dalšími podněty, které mohly vést Rusko k proválčené politice, byly problémy na domácí politické scéně. Rusko se tak mohlo pokusit mobilizovat vlastní obyvatelstvo proti „nenáviděnému nepříteli“ a odlákat tak pozornost od problémů doma.

Francie stála v předvečer první světové války v pozici mstitele. Po prohrané válce s Pruskem přišla o Alsasko-Lotrinsko. Dalším plivancem pro francouzskou hrdost bylo vyhlášení Německého císařství přímo na půdě Francie v sídle někdejších francouzských králů, ve Versailles. Právě zde byl položen základní kámen francouzsko-německé nenávisti. Hlavním cílem francouzské politiky se posléze stala snaha o pomstu; dále šlo o to získat zpět ztracená území, vydobýt zpět vojenskou prestiž a hrdost. Možná se mohla také v myslích některých

představitelů Francie objevit myšlenka rozpuštění Německého císařství. Je možné, že Francouzi mohli cítit vinu za sjednocení Německa.

Velká Británie je v předvečer války největší koloniální mocností. Nad britskou říší slunce nezapadá. V důsledku své koloniální participace téměř po celém světě se Británie dostávala do mnoha konfliktů, a to zejména s jinými imperiálními mocnostmi v oblastech, kde měli Britové své zájmy. Hlavním nástrojem této ostrovní velmoci byla její flotila, která od bitvy u Trafalgaru neměla konkurenci a vládla tak oceánům. Žádná jiná velmoc se Británii nevyrovnala v počtu lodí. Proto mezi Londýnem a ostatními mocnostmi nikdy nepanovala příliš přátelská atmosféra. Nakonec Velká Británie vstoupila do konfliktu s Centrálními mocnostmi na poslední chvíli a jako casus belli jí posloužilo porušení neutrality Belgie tím, že na její území vstoupila německá armáda. Již delší dobu ovšem admirálita se znepokojením sledovala výstavbu „Kaiserliche Marine“. Přestože se stále v počtech válečných lodí Německo Británii ani zdaleka rovnat nemohlo, pokrok, kterého Německo dosáhlo, působil hrozivě. *V Německu již před válkou vypočítávali, že v r. 1920 dosáhnou Lodstva velkobritského.*¹⁰ Navíc velká část německých lodí byla nová a postavena za použití nejnovějších technologií, zatímco v Britské flotile byl poměrně velký počet zastaralých lodí. Z loděnic v Kielu a ostatních německých přístavech sjížděly stále nové Dreadnoughty. Hlavním cílem Britského Impéria bylo tedy jednoznačně udržení námořní kontroly nad oceány.

Rakousko-Uhersko sice vstupovalo do války se statutem velmoci, avšak pravdou bylo, že se podunajská monarchie nacházela v pozici slabšího válečného partnera Německého císařství. K nelibosti Ruska byl v hlavní oblasti zájmů

¹⁰ BENEŠ, Edvard: Světová válka a naše revoluce. I. díl. Praha 1928, s. 2.

Rakousko-Uherska v první řadě Balkán. Postupný tlak na balkánské národy nakonec vedl k onomu osudnému atentátu v Sarajevu. „Válku vyprovokovalo svým postupem vůči maličkému Srbsku habsburské mocnářství. Nic nebylo platné, že si ani následník František Ferdinand ani císař válku nepřáli – rozhodly generální štáby.“ Vina byla nesporně na mocnářství a z války se stala evropská a světová.¹¹ Není pochyb o tom, že generální štáb postupně získával kontrolu nad Rakousko-Uherskem. Rakouské generalitě evidentně vyhovoval proněmecký směr zahraniční politiky habsburské monarchie. Generálnímu štábu v monarchii evidentně imponoval militaristický systém císařského Německa. Válka jako výjimečná situace samozřejmě dávala generálnímu štábu více pravomocí. Vojenskému velení Rakousko-Uherské armády se tak postupně dařilo přetvořit celý státní režim ve vojenskou diktaturu.

¹¹ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky*. I. díl. Praha 2003, s. 19.

IV. VZNIK ČESKOSLOVENSKÉHO ODBOJE

4.1. POČÁTKY ODBOJE

Již v prvních válečných dnech začal generální štáb rozšiřovat své pravomoci. V přífrontových oblastech byl zaveden vojenský režim, čímž se tyto oblasti dostaly přímo pod kontrolu generálního štábu. Habsburský panovnický dům postupně ztrácel kontrolu nad řízením ve státě, který býval vlastním majetkem jejich rodu. Mělo dojít k utužení centralismu, dále měla být vytvořena celní unie s Německem. „Hlavně generální štáb rakouské armády v čele s Conradem von Hötzendorfem vedl také vnitřní válku proti všem, kteří by mohli tuto „německou válku“ ohrozit.¹²“ Samozřejmě, že české obyvatelstvo se muselo objevit v hledáčku generality coby problémová oblast. České požadavky o obnovení práv zemí Koruny české musely být vysoce postaveným důstojníkům rakouské armády dobře známy. Noví skuteční vládcí Rakousko-Uherka zaujali proti českým požadavkům tvrdý a nekompromisní postoj. Stejný postoj zaujímali i proti českému obyvatelstvu celkově. Začalo postupné vytlačování češtiny z úřadů. Podunajská monarchie definitivně rezignovala na poklidné a hlavně zákonné řešení národnostních problémů a požadavků uvnitř vlastních hranic. „Byl to plán definitivní likvidace českých státních práv a postupné germanizace Českých zemí. Monarchie ukázala, že se rozhodla: vzdala se svého poslání být ochranným štítem národů, které ji obývali, před velkoněmeckým tlakem, a naopak se stala jeho nástrojem.¹³“ Pokud politická situace pro české požadavky a obyvatelstvo byla před válečnou krizí nepříznivá, po vypuknutí válečného šílenství se stala přímo nepřátelskou. Právě tato atmosféra logicky musela přinést zásadní změnu české politiky a jejího celkového směřování. Česká politika, která byla sice opoziční, ale

¹² KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky*. I. díl. Praha 2003, s. 19.

¹³ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky*. I. díl. Praha 2003, s. 21.

prorakouská, už v současné situaci neměla místo. Bylo třeba zahájit protirakouskou politiku. Mnozí představitelé české politiky také stáli před rozhodnutím, zda zůstat či opustit Rakousko. Mnohým z nich v čase vlády vojenské diktatury hrozilo vážné nebezpečí.

Přesná datace počátků protihabsburského českého či slovenského zahraničního odboje není asi možná.¹⁴ První otevřená protirakouská hnutí logicky vznikala nejdříve tam, kde bylo možné svobodně vyjádřit své názory, bez nebezpečí perzekuce. V Rusku žila početná kolonie Čechů a Slováků. Právě proto v Rusku proběhlo jedno z prvních protirakouských vystoupení. Navíc, jak již bylo řečeno, nejvíce očekávání ze strany českých vlastenců bylo namířeno na Rusko, a to zejména díky přesvědčení o všeslovanské sounáležitosti. Již 20. srpna přijal car českou delegaci s memorandem právě o všeslovanské jednotě. Přestože postoje k české otázce ze strany ruské politiky byly poměrně omezené, delegaci se dostalo vřelého přijetí a dokonce povzbuzení k sepsání svých představ a požadavků.¹⁵ To vedlo ke vzniku *Pamětního spisu o československé otázce*. Týkal se zejména požadavku zřízení českého státu, samozřejmě pouze za pomoci ruského gosudara imperátora. Carská vláda memorandum přijala, avšak ničemu se nezavázala. Ovšem myšlenka vytvoření české vojenské jednotky se setkala s úspěchem. Příslušníci této jednotky měli být Češi prokazatelně požadavší o ruské občanství a veliteli této jednotky měli být ruští důstojníci.¹⁶ „V září bylo 17 zástupců Čechů z Kyjeva, Moskvy, Petrohradu a Varšavy (Svaz českých spolků na Rusi) přijato carem a 28. září, na den českého patrona sv. Václava, přísahal první prapor, sestávající z více než 700 Čechů a 16 Slováků, na náměstí sv. Sofie

¹⁴ HÁJKOVÁ, Dagmar, ŠEDIVÝ, Ivan: *Korespondence T. G. Masaryk – Edvard Beneš. 1914 – 1918*. Praha 2004, s. 13.

¹⁵ KALVODA, Josef: *Genese Československa*. Praha 1998, s. 67.

¹⁶ KALVODA, Josef: *Genese Československa*. Praha 1998, s. 66.

v Kyjevě.¹⁷“ Záhy se tato jednotka přesunula na frontu a účastnila se bojů po boku ruské armády. Mezi její hlavní úkoly patřilo zejména získávání informací, tedy zpravodajská činnost, dále záškodnická činnost a jiné úkoly, při nichž jednotka sloužila spíše jako volná operační jednotka. Brzy začala slavit úspěchy a vydobývala si v očích ruských důstojníků respekt. Hlavním důvodem, proč Rusové tak ochotně souhlasili s vytvořením této jednotky, byla zejména propagandistická prozíravost. Rusové samozřejmě věděli o národnostním rozložení v Rakousko-Uhersku. Ruské velení předpokládalo, že vytvoření takové jednotky zapůsobí na slovanské národy uvnitř habsburského soustátí. V konečném důsledku by se tak rakouská armáda rozložila zevnitř. Představitelé ruské armády se zpočátku bránili začleňování válečných zajatců do vlastních řad, aby se ruská vláda vyhnula obvinění z porušování haagské konvence týkající se zákazu ozbrojování občanů nepřátelského státu. Úspěchy této jednotky ale byly natolik přesvědčivé, že nakonec bylo povoleno přijímat dobrovolníky z řad českých a slovenských zajatců.¹⁸ Rusko tak muselo jako první začít reálně řešit českou otázku. Přestože Rusko toužilo po připojení zemí svatováclavské koruny na hrudí romanovské orlice, museli být ruští představitelé opatrní v deklarování čehokoliv v této otázce. Rusko totiž neválčilo samo a dohodoví spojenci nebyli nakloněni rozbití Rakousko-Uherska a už vůbec by je nenadchla ruská přítomnost ve středoevropském prostoru. Všem bylo jasné, že odtržení českých zemí od habsburského soustátí by znamenalo jeho konec. Zde můžeme jednoznačně vysledovat potvrzení již dříve vyslovených myšlenek o obrovských rozdílech ve válečných cílech jednotlivých válčících stran. Ani představitelé jednotlivých zemí

¹⁷ KALVODA, Josef: *Genese Československa*. Praha 1998, s. 66.

¹⁸ KALVODA, Josef: *Genese Československa*. Praha 1998, s. 68.

mezi sebou neměli v prvních válečných rocích ujasněné představy o poválečném uspořádání.

„Nejvíce Čechů a Slováků mimo hranice habsburské monarchie žilo ve Spojených státech, v roce 1910 to bylo asi 500 000 Čechů a 280 000 Slováků.¹⁹“ Pro Čechy a Slováky žijící v USA bylo vytváření vojenských oddílů a vojenského odporu nemyslitelné. Jednalo by se o porušování zákonů a neutrality USA. Jako ve všech ostatních zemích byly české a slovenské kolonie pluralistické. To znamená, že zde nepanovala shoda politická ideologická ani náboženská. V září 1914 došlo ke sloučení několika liberálnějších protihabsburských skupin. Výsledkem bylo České národní sdružení. Jejich předsedou se stal dr. L. Fisher. Tato organizace si vydobyla vůdčí postavení českého zahraničního odboje ve Spojených státech. Vlastní uskupení vytvořili také Socialisté. Později v roce 1915 postupně docházelo ke sjednocení s Českým národním sdružením. Čeští katolíci v USA se většinou nezapojovali do protihabsburských akcí. Až v roce 1917 se několik skupin spojilo a vytvořilo Národní svaz českých katolíků.

Slováci, kteří byli nezávislí na českých spolcích, se organizovali ve Slovenské lize. Byli přesvědčeni o potřebě autonomie pro Slovensko, ať už by to bylo v rámci Uher nebo Československa. Většina představitelů Slovenské ligy a Českého národního sdružení souhlasila se společným postupem v politických otázkách vůči monarchii. Konaly se sjezdy a konzultace, které měly řešit otázky společné politiky. Předsedal jim mladý advokát slovenského původu Štefan Osuský. 25. října 1915 došlo k rozhodnutí obou organizací, že se stanou zástupci česko-slovenského hnutí za nezávislost ve Spojených státech. Clevelandská

¹⁹ KALVODA, Josef: *Genese Československa*. Praha 1998, s. 72.

dohoda určila jako hlavní cíl osvobození a spojení českého a slovenského národa ve federativním svazku.

V západní Evropě nežili Češi a Slováci v početných koloniích tak jako v Rusku a Spojených státech. I zde ovšem vznikaly krajanské spolky a výbory. Problém Čechů a Slováků, kteří se nacházeli na území dohodových států bez platného občanství těchto zemí, spočíval v hrozbě internace do táborů určených pro občany nepřátelských států. Část se proto přesunula do neutrálního Švýcarska. Někteří se hlásili do vojenské služby a byli zařazeni do cizinecké legie. Čeští krajané ve Francii horlivě vystupovali na podporu Dohody a jejího válečného úsilí. Těmto skupinám se dostávalo podpory několika francouzských slavistů. Nejdůležitějším z nich byl historik Ernest Denis.²⁰ Přesto, že nebyl Čechem ani Slovákem, je považován za jednu z významných osobností při utváření Československa. Národností Francouz, srdcem a životním přesvědčením Čech. V lednu 1915 byla v Paříži založena Národní rada, jejímž čestným předsedou byl právě Ernest Denis. Byla založena na podnět Svatopluka Koníčka, který byl s tímto úkolem vyslán od ruského ministerstva války. Mělo se jednat o další nástroj psychologické války, kterou Rusko vedlo a jejímž cílem bylo působit na všechno Slovanstvo v řadách Rakousko-Uherské armády. Úkolem Národní rady bylo zastupovat československá hnutí za nezávislost na mezinárodní úrovni.

4.2. MASARYK A SJEDNOCOVÁNÍ ODBOJE

Od počátku války Masaryk nezhálel. Již před válkou byl politicky činný jako poslanec vídeňského parlamentu (za Realistickou stranu). Od počátků války byl v kontaktu se svým dobrým známým Setonem-Watsonem. Masaryk jej požádal,

²⁰ KALVODA, Josef: *Genese Československa*. Praha 1998, s. 85.

aby ho díky svým známým a kontaktům v britských vládních kruzích informoval o válečných cílech Dohody. Masaryk na druhou stranu zasílal podrobné statistiky o finanční a vojenské situaci Rakousko-Uherska. Tyto informace pak Watson předával lordu Kitchenerovi na ministerstvo války. Jako prostředníka využíval Masaryk svého známého, českého přistěhovalce ve Spojených státech, Emanuela Vosku. Byl místopředsedou Česko-Amerických žurnalistů a v rámci tohoto poslání cestoval Čech, kde se stal Masarykovou hlavní spojkou se zahraničím. Později během války si založil detektivní kancelář ve Spojených státech. Tato organizace, kde byli zaměstnání převážně Češi, se de facto stala první československou rozvědkou. Voska při předávání svých informací využíval různé skryté kapsy a prostory ve svém oděvu. Masaryk se tak dozvídal o dění v zahraničí a došlo mu, že vzniklá válečná situace je obrovskou šancí pro českou samostatnost, šancí, která se již nebude opakovat. Masaryk ještě roku 1914 několikrát legálně vycestoval do zahraničí, zejména do neutrálního Holandska, kde se osobně setkával se svými kontakty, tedy Setonem-Watsonem a Steedem. Seton-Watson na základě rozhovorů s Masarykem vypracoval memorandum, které následně předal vládním kruhům v Británii. Právě během těchto jednání došlo k jednomu z prvních skutečných politických, diplomatických i geografických vymezení hranic budoucího státu.²¹

Toto Masarykovo vymezování nepochybně překvapilo i jeho kolegy. Masaryk se ve svých návrzích postavil naplno proti svému předchozímu politickému myšlení a téměř úplně ho popřel. Před válkou by Masaryk velkým odpůrcem českých historických práv a prezentoval se jako velký zastánce práv menšin. Tehdy požadoval, aby došlo k rozdělení českého území podle

²¹ KALVODA, Josef: *Genese Československa*. Praha 1998, s. 52.

národnostní a etnické příslušnosti. Nyní na programu udržení historických práv českého státu vystavěl celou svou koncepci. Na své názory o právu sebeurčení každého národa a etnika nějak pozapomněl. Dále pak počítal se začleněním Slovenska do nově vzniklého státu. Podkarpatská Rus pak měla podle Masarykových představ připadnout Rusku. Kvůli početné německé menšině žijící v Čechách požadoval, aby nový stát sousedil s Ruskem. Pravděpodobně měla tato situace působit jako strašák pro všechny Němce uvnitř státu, kteří by chtěli vyvolávat nepokoje. Měla zde tedy existovat pro všechny pangermány hrozba v podobě zásahu velkého slovanského bratra. Zajímavě a snad neočekávaně pak působí Masarykův návrh o státním zřízení. Podle jeho návrhu měl být budoucí stát monarchií, neboť se domníval, že království je touha většiny obyvatel českých zemí. Varoval však před Romanovcem na českém trůně. Domníval se, že ruského prince by především německá populace nepřijala. Navrhl například dánského prince. Je pravděpodobné, že Masaryk sám se obával přílišného vlivu Ruska ve státě, pokud na trůně seděl Romanovec. Již v těchto prvních Masarykových návrzích můžeme sledovat část skutečné konstrukce pozdějšího státu. Jeho popření vlastních předchozích myšlenek o rozdělení podle národnosti můžeme přisoudit i pragmatismu, zatímco při boji za českou věc uvnitř Rakousko-Uherska byly ušlechtilé a vznešené myšlenky o právu na sebeurčení dobrým nástrojem k dosažení cílů autonomie. Ovšem pokud mluvíme o samostatném suverénním státu, který bude hospodářsky nezávislý a životaschopný i po stránce vojenské udržitelnosti, bylo nemyslitelné, aby byly oblasti obývané Němci vyjmuty z území nového státního útvaru.

Po návratu Masaryk rozběhl důležitá jednání s představiteli českých politických hnutí, která se nakonec stala zárodkem organizace známé jako Maffie.

Masaryk sám nechtěl původně působit pouze v zahraničí, zatím pro tento záměr nebyl rozhodnut.²² „Masaryk chtěl působit a získávat informace na obou stranách: když v prosinci 1914 odjížděl do zahraničí, domníval se, že se ještě vrátí. Od tohoto jej odradil, jak známo, v únoru 1915 Beneš a američtí krajané, kteří ho varovali před možností zatčení.²³“ V březnu konečně došlo k ustanovení tajné spiklenecké skupiny Maffie. „Pět hlavních vůdců Maffie tvořili dr. Přemysl Šrámal, dr. Edvard Beneš, dr. Josef Scheiner, dr. Karel Kramář a dr. Alois Rašín.²⁴“ V organizaci sice nebyly zastoupeny všechny strany, nicméně s většinou z nich byla tato spiklenecká organizace v kontaktu. Další důležitostí vzniku Maffie bylo, že došlo k dočasnému sjednocení dvou významných proudů české protirakouské politiky. Hlavním úkolem Maffie bylo udržování kontaktu se zahraničním odbojem. Informace o dění uvnitř monarchie na domácím poli byly nesmírně důležité pro koordinaci zahraniční odbojové činnosti. Dalším úkolem Maffie bylo infiltrovat všechny subjekty domácí české politické scény, následně je ovládat a zabránit tak tomu, aby čeští politici desauvovali zahraniční odboj. Maffie se také chtěla co nejvíce snažit zamezovat prohlašování loajality jak vůči Rakousko-Uhersku, tak vůči panovnickému domu. Hlavní spojkou a nejdůležitějším Masarykovým mužem na domácí frontě byl Beneš. Tato situace ovšem trvala pouze do 1. září 1915, kdy musel emigrovat i on.

Masarykovým hlavním úkolem po jeho opuštění habsburské monarchie bylo vytváření politické základny, která poté mohla propagovat a vest svůj boj proti Centrálním mocnostem. Masaryk zastával názor, že bude prvořadé, aby československá zahraniční akce získala uznání a posvěcení zejména na západě.

²² KALVODA, Josef: *Genese Československa*. Praha 1998, s. 52.

²³ HÁJKOVÁ, Dagmar, ŠEDIVÝ, Ivan: *Korespondence T. G. Masaryk – Edvard Beneš. 1914 – 1918*. Praha 2004, s. 14.

²⁴ KALVODA, Josef: *Genese Československa*. Praha 1998, s. 54.

Proto chtěl Masaryk vést svůj boj ze základů na západě. Ostatně nedá se očekávat, že by Masaryka v Rusku vřele vítali. To bylo způsobeno hlavně Masarykovým dílem *Rusko a Evropa*, které líčilo Rusko v nepřiliš dobrém světle.

Masaryk začal lákat další významné české politiky, aby mu pomohli v budování odbojové organizace. Nesmírně důležité bylo sjednocení krajanských organizací. Jak již bylo zmíněno, tyto organizace se často nacházely na rozdílných pozicích politickoideologického spektra. Proto byla potřeba se politicky sjednotit. Dále pak začal okamžitě působit na politické zástupce dohodových zemí. Jedno z prvních memorand bylo určeno pro ministerstvo zahraničních věcí Velké Británie. Memorandum se jmenovalo *Independent Bohemia*. Důležité v něm bylo zejména prohlášení, že Masaryk zastupuje všechny politické strany v Čechách vyjma katolických klerikálů. Dále byla v tomto dokumentu jasně deklarována snaha o obnovení samostatného českého státu. Jako nástroj propagace české pozice byl Masarykem založen časopis *La Nation tcheque*.²⁵ Posilou pro československou zahraniční akci se stal příchod agrárního poslance Düricha.

Na domácí frontě se stal Kramář hlavním a nepochybným vůdcem odboje. Záhy však utrpěl domácí odboj tvrdou ránu. V květnu 1915 byli Kramář a Sheiner zatčeni. 12. června pak byl zatčen Alois Rašín.²⁶ Vojenský režim uvnitř habsburského soustátí stále více utužoval centralismus. Ještě před zatčením Kramáře se Mafii dařilo bránit jakýmkoliv manifestacím lojality vůči Rakousko-Uhersku. Ovšem po takovém oslabení tomu již nebylo možné zabránit. „Již v červnu se v tisku objevila řada lojalistických prohlášení. Prorakouský aktivismus provozovali agrárníci mladočeši (s novým vedením) a Šmeralovi sociální

²⁵ KALVODA, Josef: *Geneze Československa*. Praha 1998, s. 79.

²⁶ KALVODA, Josef: *Geneze Československa*. Praha 1998, s. 81.

demokraté. V souladu se svou předválečnou politikou podporovali aktivisté monarchii v domnění, že budoucnost českého národa bude nadále spjata s rakousko-uherským státem.²⁷ Je nesmírně paradoxní, že tato tvrdá rána pro domácí odboj napomohla v propagaci zahraničnímu odboji. Kramář a Rašín byli obžalováni z velezrady a hrozil jim trest smrti. Masaryk okamžitě ve svých člancích a vystoupeních tvrdil, že všechna loajalistická vystoupení českých politiků jsou vynucená násilím. Kramář měl podle něj reprezentovat smýšlení českého národa. Byly připomínány Kramářovy články, které byly vydány v zahraničí. Novináři a mnozí zahraniční politici tento čin odsoudili. Zatčení bylo viditelným důkazem nejednoty uvnitř habsburského soustátí, zejména to dokazovalo přímo rozpor mezi zájmy Čechů a Rakouska. Masarykovo tvrzení protirakousky a pro Dohodově naladěného českého obyvatelstva toužícího po samostatnosti se ukázalo být pravdivé. Tato situace zvyšovala vážnost samotné osoby Masaryka. Byla připomenuta Kramářova předválečná snaha o zabránění toho, aby se mocnářství dostalo do područí Německého císařství. Tohoto procesu bylo využito jako ukázky několika faktů, které byly zásadní pro český protirakouský postoj. Bylo to hlavně poukázání na téměř nesvéprávnou pozici Rakouska ve spojení s Německem. Šlo tedy o fakt, že rakouská politika již nesledovala vlastní zájmy, ale naopak byla plně pod kontrolou německé politiky. Důležité bylo také poukázání na v tomto momentě nemožné oddělení tohoto propojení, tedy že by Německo nikdy nepřipustilo, aby byla tato politika změněna. Nakonec chtěli přátelé československého zahraničního odboje, Steed, Seton-Watson a jiní, poukázat na významnou roli a poslání českého národa ve střední Evropě. 3. června 1916 byli všichni obžalovaní odsouzeni k trestu smrti oběšením. Přestože se odvolali, byl rozsudek potvrzen. Jediné co zabránilo vykonání trestu, byl osobní lékař císaře.

²⁷ KALVODA, Josef: *Genese Československa*. Praha 1998, s. 81.

Ten nedovolil, aby byl rozsudek předložen císaři k podpisu. Kramářova kauza byla jednou z prvních velkých událostí, které konečně upozornily veřejnost v zemích Dohody na existenci české otázky. „Pro Čechy a Slováky v zahraničí se Kramář stal symbolem národního boje. Čeští vojáci z Družiny (která se rozrostla na brigádu) potvrzovali své rozhodnutí změnit rozsudek smrti nad Kramářem na rozsudek smrti nad Rakouskem-Uherskem.²⁸“

Pravděpodobně nejdůležitějším momentem vytváření a sjednocování československého odboje bylo Masarykovo vystoupení 6. července 1915. Mnohdy bývá tato událost opomíjena nebo spíše upozadována ve srovnání s jinými. Během tohoto vystoupení na oslavách pětistého výročí smrti Jana Husa v Ženevě byl Masaryk většinou politických emigrantů v západní Evropě a Spojených státech uznán za vůdce odbojového hnutí. Nejednalo se samozřejmě o jediný moment či událost, která o tomto prohlášení rozhodla. Existovala především dlouhodobá Masarykova propaganda, která se ukázala být úspěšná. Pouze malé množství českých politických představitelů v západní Evropě a USA bylo naladěno proti Masarykovi. Právě od tohoto momentu Masaryk disponoval obrovskou mírou legitimacy v čele československého protihabsburského hnutí. Nyní mohl svá jednání a činy bez problémů propagovat jako zájem celého českého národa. Problémem se však ukázala být situace v Rusku. Ruská vláda rozhodně nepodporovala Masarykovy snahy o ovládnutí českého odboje, i když byla přesvědčena o Masarykově silně protiruském postoji. Ve střední Evropě měla ruská vláda vlastní plány a byla přesvědčena o tom, že Masaryk bude prosazovat zájmy Británie. Na ruském ministerstvu zahraničí vypracoval Priklonskij, odborník na záležitosti Rakousko-Uherska, rozsáhlé memorandum či spíše konkrétní

²⁸ KALVODA, Josef: *Genese Československa*. Praha 1998, s. 83.

zprávu týkající se záležitostí a zájmů ruského impéria ve střední Evropě. Priklonského analýza uvádí zpočátku situaci v zemích střední Evropy. Poukazuje na hospodářskou vyspělost českých zemí a naopak na méně vyspělé Slovensko. Dochází však k názoru, že Slovensko za pomoci české strany může dosáhnout hospodářského růstu. Krátce se zabývá historií Čechů a Slováků, zejména jejich přínosu v evropském kontextu. „Upozorňuje na vědecký, literární a politický přínos Čechů, kteří jsou charakterizováni jako odolný a vytrvalý národ žijící ve výjimečně příznivých podmínkách.²⁹“ Tvrdí, že žádná jiná oblast v převážně germánské střední Evropě není pro Němce tak důležitá jako Čechy. Dále se analýza zabývá a vyzdvihuje rusofilskou náladu českého obyvatelstva a uvádí, že kromě Masaryka nikdo není proti Rusku vyloženě nepřátelský. Velice zajímavá je situace, kdy poukazuje na snahu západních dohodových mocností dostat československý odboj pod svou kontrolu a využívat ho ke svým zájmům. Priklonskij jasně navrhuje angažovat se v záležitostech budoucnosti českých a slovenských zemí. Jako hlavní důvody uvádí nepostradatelnost Čech v jakýchkoliv německých uskupeních a záležitostech. Dalším důvodem je podle něj příslušnost Čechů a Slováků k slovanským národům. Strategická poloha Čech je navíc pro Rusko výhodná kvůli řešení polských a ukrajinských záležitostí. Při řešení dané situace uvádí Priklonskij jako velkou výhodu Rusů skutečnosti, že na ruském území žije velký počet Čechů a Slováků. Jmenuje již vzniklé československé výbory a spolky a navrhuje možnost ovlivňování těchto spolků ve vlastní prospěch. Nakonec ruské ministerstvo hledá člověka, který by byl postaven do čela československého odboje v Rusku a stal se konkurentem Masaryka. Jako nejvhodnější se jevil Josef Dürich, který měl být znám svými proruskými postoji (navíc se povahově výrazně

²⁹ KALVODA, Josef: *Genese Československa*. Praha 1998, s. 116.

lišil od Masaryka). Později kvůli tomu dokonce dojde k rozkolu mezi Masarykovým odbojem na západě a mezi odbojem, který bude řízen Dürichem.

V. DIPLOMATICKÝ ZÁPAS ZA SAMOSTATNOST

5.1. *DEKLARACE ODBOJE A JEHO CÍLE*

Poté, co bylo dokončeno sjednocování různých českých a slovenských protihabsburských hnutí v podobě zvolení Masaryka jako hlavního představitele československého odboje, mohl začít skutečný boj za samostatné Československo. „První prohlášení odboje bylo učiněno 14. Listopadu 1915 jménem českého komitétu zahraničního, který Masaryk založil. Pro činnost v něm získal i české a slovenské krajany žijící ve státech Dohody. K zásadnímu obratu v české politice, jenž přišel vlastně po staletích, bylo řečeno naléhavě i vznešeně.³⁰“ Pokud před tímto dokumentem mohlo být pochyb o tom, jaký je ve skutečnosti cíl československých odbojových hnutí, po tomto prohlášení již nemohlo být pochyb. Komitét jasně definoval své cíle. Tím hlavním, jednoznačným a nejdůležitějším byl nyní samostatný stát.

„Všecky české strany domáhaly se samostatnosti národa posud v rámci Rakouska-Uherska, průběh bratrovražedné války a bezohledné násilí Vídně nás nutí domáhat se samostatnosti národa bez ohledu na Rakousko-Uhersko. Usilujeme o samostatný československý stát... Dnes vůdčí politikové čeští úpí v žalářích, šibenice staly se oblíbenou podporou neschopné administrace, české pluky decimovány... Práva jazyka českého bezohledně porušována a ztenčována i za války... Rakousko-Uhersko dualistické stalo se potlačovatelem neněmeckých a nemadžarských národů, je překážkou míru v Evropě a zvrhlo se v pouhý nástroj dobytčivosti Německa na východ, bez vlastního pozitivního cíle, neschopno vytvořit organický státní celek rovnoprávných, svobodných a kulturně pokračujících národů... Dnes už nikde není pochybnosti, že Rakousko-Uhersko

³⁰ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky*. I. díl. Praha 2003, s. 21.

použilo Sarajevského atentátu neprávem proti Srbsku... Vídeň a Budapešť pokračovaly ve své protislovanské politice... Německo sdílí vinu Rakousko-Uherska.³¹“

Jedná se tedy o požadavek maximalistický. Pokud ovšem chtěla československá diplomacie dosáhnout svého cíle, bylo třeba usilovat o rozbití Rakousko-Uherska. Bylo naprosto jasné, že habsburská monarchie bez českých zemí, tedy nejbohatší části monarchie, nebude životaschopná. Bylo potřeba přesvědčit dohodové mocnosti o potřebě, ba přímo nutnosti rozbití habsburské monarchie. Hlavním šéfem všech těchto jednání nemohl být nikdo jiný než budoucí šéf české diplomacie Beneš.

5.2. CESTA ZA POLITICKÝM UZNÁNÍM

Edvard Beneš během následujících roků prokázal obrovskou službu pro teprve vznikající stát. Neúnavně objížděl sídla ministerstev válčících dohodových států. Setkával se se všemi, kteří měli jakýkoliv vliv na rozhodování v daných zemích. Neustále připomínal při každé možné příležitosti československý boj za samostatnost. V posledních měsících československého zahraničního boje byl Beneš téměř na pokraji fyzického zhroucení. V první řadě začal s připomínáním a propagací československého zahraničního boje. Dveře do společností lidí ovlivňujících politické dění mu otevírali jeho odbojoví kolegové. Při získávání kontaktů ve Francii a v Paříži mu pomáhal zejména Milan Rastislav Štefánik, který díky svému dřívějšímu působení ve Francii znal mnoho důležitých lidí. Ve velké Británii potom využíval spoluspiklenců československé zahraniční mise Steeda a Setona-Watsona.

³¹ BENEŠ, Edvard: *Světová válka a naše revoluce*. III. díl. Praha 1928, s. 229–232.

Po vstupu Itálie do války v květnu 1915 na straně dohodových mocností přibylo Benešovi další působiště. Pokud chtěl Beneš docílit mezinárodního uznání Československého komitétu zahraničního (později přejmenováno na Československou národní radu), musel nejprve pochopit, jaké byly skutečné cíle, které si válčící země vytyčily. Potom mohl používat tyto informace k prospěchu zahraniční akce. Za nejdůležitější chápal on i Masaryk vytvoření vojska. Pokud bude mít Československo vojsko bojující proti Centrálním mocnostem, bude Československo považováno za dohodovou zemi a ostatním zemím pak nezbude nic jiného než jeho uznání. V Rusku, jak již bylo zmíněno, vojsko de facto existovalo, nicméně Masaryk stále považoval za nejdůležitější uznání ze strany západu. Zajímavým způsobem využíval Beneš rivalitu uvnitř Dohody. Jak bylo řečeno výše, každá země vstupovala do války s jinými cíli. Například rivalita mezi Itálií a Francií se ukázala jako vhodný politický nástroj. Benešova jednání v Římě brzdila zejména italská rezervovanost co se týče konstituování nových národů namísto Rakousko-Uherska. Přesto, že Rakousko-Uhersko bylo hlavním nepřítelem Itálie, což bylo zapříčiněno snahou o získání oblasti Alp, které habsburské mocnářství kontrolovalo, měla Itálie své zájmy i jinde. Jedná se o území u pobřeží Jadranského moře. Pokud by Itálie uznala Československo, tedy jeden slovanský stát, těžko by pak našla pádné argumenty proti jinému slovanskému státu, o který usilovali jižní Slované. Pro italskou diplomacii bylo tedy výhodné zachovat habsburské soustátí. Italskou prioritou bylo upravení hranic, nicméně italská diplomacie reflektovala československé snahy a zejména jejich úspěchy v Paříži. Pokud by ovšem mělo dojít k rozdělení habsburské říše, bylo zájmem Itálie, aby do toho měla co mluvit a hlavně aby mohla uzpůsobit vzniklou situaci svým zájmům. Italští s nelibostí sledovali rostoucí

vliv Francie v národně osvobozovacích hnutích. Tohoto napětí se pokusil Beneš využít.³² K uznání československých snah však došlo až mnohem později. Dopomohla tomu výměna italské vlády. „Koncem října 1917 nastoupil do úřadu kabinet Vittoria E. Orlanda, který postupně akceptoval politiku „delle nazionalità“, tedy národnostní politiku směřující k dohodě s Jihoslovany a destrukci habsburské monarchie.³³“ Pro své cíle, tedy vytvoření československého vojska, mohl Beneš využít ztenčující se lidské síly dohodových mocností. Po mnoha krvavých a většinou neúspěšných ofenzívách se zálohy dohodových vojsk značně ztenčily.

5.3. POSLEDNÍ ROK VÁLKY A UZNÁNÍ ČESKOSLOVESKA

Čechoslováci nebyli zdaleka jedinými, kteří usilovali o nezávislost. Spojení s ostatními zahraničními zástupci nesvobodných národů mohlo dodat věci větší vážnost. Za tímto cílem se konal summit zástupců nesvobodných národů rakouské monarchie zahájený 9. dubna 1918 v Římě. Heslem tohoto summitu bylo „proti Rakousku za svobodu“.³⁴ Na tomto summitu byla jasně deklarována touha po svobodě všech národů uzamčených uvnitř habsburské říše. Nejen účastníci summitu, ale také mnoho pozdějších historiků ho později hodnotilo jako „velmi vážnou událost“, jejíž význam ještě umocnily projevy některých delegátů dohodových mocností.³⁵ Docházelo dokonce k prohlášením francouzských delegátů, kteří deklarovali nemožnost míru s Rakousko-Uherskem, pokud by nebyla zohledněna práva malých národů uvnitř mocnářství. Jako by byli diplomaté uchvázeni silou a touhou po svobodě národů, které doposud nebyly vidět. V roce

³² DEJMEK, Jindřich: Edvard Beneš. *Politická bibliografie českého demokrata*. I. díl. Praha 2003, s. 180.

³³ DEJMEK, Jindřich: Edvard Beneš. *Politická bibliografie českého demokrata*. I. díl. Praha 2003, s. 180.

³⁴ DEJMEK, Jindřich: Edvard Beneš. *Politická bibliografie českého demokrata*. I. díl. Praha 2003, s. 190.

³⁵ DEJMEK, Jindřich: Edvard Beneš. *Politická bibliografie českého demokrata*. I. díl. Praha 2003, s. 191.

1918 se však již nejednalo o pouhý momentální postoj dohodových diplomacií. Po mnoha krvavých bitvách a ztroskotaných jednáních o míru si postupně čím dál více lidí začalo uvědomovat to, na co právě československá zahraniční mise upozorňovala již dávno – totiž fakt, že Rakousko-Uhersko už dávno není pánem svého osudu. Vrcholní zástupci habsburského mocnářství jsou jen loutky ovládané Německem, jejich hlavním úkolem je posloužit jako nástroj v německé hře o kolonie a světovou dominanci. Samotný fakt Rakousko-Uherské podřízenosti však ještě nemohl být dostatečným důvodem pro rozbití habsburského mocnářství. Ovšem stále silnější propojení s Německem bylo důvodem dostatečným. Při stále pokračující a více vyčerpávající válce se jasně reflektovalo, že možnost oddělit tyto dvě země od sebe se stále více vzdaluje. Pokud rakouská monarchie nebude v opozici vůči německým zájmům, pak není ani jedné z dohodových mocností užitečná. Pokud bude monarchie stále pod kontrolou Německa, hrozí neustálá možnost vyplnění velkoněmeckých myšlenek. Taková situace rozhodně nebyla v zájmu ani jedné z těchto zemí. Ostatně to byl hlavní důvod vedení války. Nakonec se ukáže, že bod, kdy bylo ještě možné oddělit tyto dvě země od sebe, byl již dávno překročen. A poté, co Spojené státy vstoupily do války, se pozice Rakouska stále zhoršovala. Vstup největší demokracie na světě do boje proti monarchistickovojenským režimům vyvolával pocit boje proti totalitám. Může se jevit jako tažení dobra proti silám temnoty, které vědomě potlačují svobody a práva lidí, a to i těch, kteří usilovali o osvobození svých domovin od cizího područí.

Jednu z největších ran Rakousko-Uhersku nakonec uštědřil sám šéf rakousko-uherské diplomacie, hrabě O. Czernin, který v pondělí 2. dubna 1918 pronesl na vídeňské radnici svůj později známý projev, v němž ostře atakoval

český exil vedený prý „bídým a ubohým Masarykem“ a také některé představitele národů „štvoucích proti spojení s Německem“; dále hrabě v projevu napadl šéfa francouzské vlády pro jeho údajné nabídky separátního míru.³⁶ Po tomto projevu jakoby již dohodovým politikům došla s Rakousko-Uherskem trpělivost. Stal se pomyslným Rubikonem, jehož překročení znamenalo konec možností na záchranu habsburské monarchie. Mnoho dohodových politiků si začalo uvědomovat, že zachránit středoevropskou monarchii navzdory jejím čelním představitelům nebude možné. Byl to jasná ukázka úplné kontroly Německa nad všemi důležitými orgány v monarchii. Czernin tak udělil rakousko-uherskému státu drtivou ránu. Naopak československé zahraniční akci přineslo Czerninovo prohlášení značnou prestiž. Tím, jak se Czernin do Masaryka přímo navezl, vlastně přiznal nebezpečí, které může Rakousku čelit ze strany československého zahraničního odboje. V podstatě tak diplomacie habsburské monarchie potvrdila existenci českého a slovenského problému uvnitř mocnářství. Československá snaha o samostatnost se stávala postupem času stále reálnější.

Poté, co Rusko již dále nebylo schopné vést války kvůli válečnému vyčerpání a vnitřním rozbrojům po bolševickém převratu, bylo nuceno vystoupit z války. Sovětská vláda podepsala 3. března 1918 mír v Brestu-Litevsku.³⁷ Dohodové mocnosti uvažovaly o obnovení východní fronty (alespoň částečně), a to za pomoci československých legií. Legie se staly jedinými organizovanými a disciplinovanými jednotkami, které poslouchaly rozkazy Dohody. Měly se také stát předvojem a hlavními silami intervence proti bolševickému režimu. Přestože legionáři neměli zájem se zapojovat do vnitřních problémů Ruska, konflikt se

³⁶ DEJMEK, Jindřich: *Edvard Beneš. Politická bibliografie českého demokrata*. I. díl. Praha 2003, s. 191.

³⁷ KALVODA, Josef: *Genese Československa*. Praha 1998, s. 233.

ukázal jako nevyhnutelný. Jiskrou, která zažehla plamen, byl incident v Čeljabinsku 14. Května 1918.³⁸ Prestiž československého boje se tak díky legiím zvedla.

Beneš rychle využíval vzniklých situací pro konečné prosazení cílů Čechů a Slováků. Začal vyvíjet tlak na jednotlivé vlády. Nejúspěšnější byl v Paříži. Zpočátku se mu dostalo pouze slovních příslibů a podpory. Beneš byl ovšem odhodlán dovést své snažení ke konci. Francouzští představitelé evidentně rezignovali na možnost zachování jednotného Rakousko-Uherska. Snaha byla korunována úspěchem. Na konci června tak nejen že byla v rámci francouzské armády vytvořena armáda československá, ale došlo i k úplnému uznání práva na československou samostatnost ze strany Francie. Následovala pak uznání od ostatních dohodových mocností.³⁹ Situace na frontě se pro Centrální mocnosti začala vyvíjet nepříznivě. Poslední německé ofenzívy selhaly a poté, co se do války zapojily Spojené státy, se začaly misky vah převažovat na stranu Dohody. Centrální mocnosti začaly zvažovat možnosti příměří. Beneš proto začal urychleně jednat. Začal sondovat, jak by dohodové mocnosti reagovaly na vyhlášení československé samostatnosti. V říjnu 1918 se již postupně začala hroutit rakousko-uherská armáda.⁴⁰ 18. října 1918 vyšlo oficiální prohlášení československé samostatnosti, které později vešlo ve známost jako Washingtonská deklarace. Bylo odpovědí na vyhlášení federalizace monarchie, což byla poslední snaha umírajícího státu o záchranu. V textu se mimo jiné objevilo i budoucí státní zřízení, kterým oproti původním předpokladům měla být

³⁸ DEJMEK, Jindřich: *Edvard Beneš. Politická bibliografie českého demokrata*. I. díl. Praha 2003, s. 195.

³⁹ DEJMEK, Jindřich: *Edvard Beneš. Politická bibliografie českého demokrata*. I. díl. Praha 2003, s. 196.

⁴⁰ DEJMEK, Jindřich: *Edvard Beneš. Politická bibliografie českého demokrata*. I. díl. Praha 2003, s. 212.

demokracie. Hlavním důvodem této změny byla pravděpodobně účast USA ve válce a inspirace jejím státním zřízením. V následujících dnech byla samostatnost uznána dohodovými mocnostmi. Jednalo se o faktický konec habsburské monarchie. O týden později poslední šéf diplomacie Rakousko-Uherska oznámil, že se bude vyjednávat o míru i na základě tohoto dicta.⁴¹ Došlo tak k odstartování mnoha bouřlivých událostí jako např. pražský převrat. Zároveň s tím Beneš poslal zprávu domácím politickým zástupcům a zakázal jim jakékoliv vyjednávání s Vídní či Budapeští.

Ještě předtím, než došlo k převratu v Praze, se vydala skupina českých domácích politiků vedená Kramářem do Švýcarska, kde se setkala 28. října s Benešem a jeho kolegy. Zástupci domácí politiky informovali Beneše o situaci doma a Beneš prezentoval úspěchy, kterých bylo dosaženo v zahraničních otázkách. Debatovalo se dále o formě budoucího státu. Když Beneš představil republikánskou formu budoucího státu, narazil na odpor ze strany Kramáře. Nicméně Kramářovi monarchistické představy byly ostatními rychle zlomeny. Důležitým bodem jednání byla také nebezpečí, která novému státu hrozila v budoucích dnech a týdnech. Vystal proto požadavek k co nejrychlejšímu přesunu zahraničních jednotek do nového státu.⁴² Tato akce byla nezbytná pro zajištění klidu uvnitř nového státu. Byl zde ovšem problém, jak jednotky přemístit. Takový přesun by totiž musel proběhnout v podstatě ještě přes nepřátelské území. Krátce po převratech uvnitř Rakousko-Uherska došlo k podepsání příměří jednotlivých válčících stran. Válka byla u konce.

⁴¹ DEJMEK, Jindřich: *Edvard Beneš. Politická bibliografie českého demokrata*. I. díl. Praha 2003, s. 213.

⁴² DEJMEK, Jindřich: *Edvard Beneš. Politická bibliografie českého demokrata*. I. díl. Praha 2003, s. 215.

VI. UTVÁŘENÍ HRANIC

6.1. *SITUACE V ČESKÝCH ZEMÍCH A PRVNÍ ÚZEMNÍ POŽADAVKY*

Při pohledu na mapu střední Evropy je okamžitě jasné, jaké problémy nový stát mohly čekat. Jeden z prvních návrhů budoucích hranic byl vytvořen samotným Masarykem. Jedná se o náčrt na mapě Evropy, kde na území Rakousko-Uherska modrým perem nakreslil svou představu budoucího státu. Do mapy zakreslil Čechy, Moravu a české Slezsko, Slovensko coby severní oblast Uherska osídlenou převážně obyvateli slovenské národnosti, dále Vitorazsko, Valticko, jižní část Kladska, část Lužice a Ratibořsko. Navrhl rovněž vytvoření koridoru v prostoru dnešního Burgenlandu mezi československým státem a jihoslovenským územím. Masaryk již podle svých návrhů musel předpokládat, že pokud bude chtít dosáhnout svých územních požadavků, nebude možné určovat hranice pouze podle národnostního principu. Bude tedy muset opustit své předválečné přesvědčení o právech všech národnostních skupin na vlastní určení. Je patrné, že během války se z Masaryka stával člověk, pro kterého účel světil prostředky. Dá se očekávat, že případná argumentace nad vznikem nových hranic ze strany Československa se bude týkat zejména hospodářské a strategické povahy. Československo pro uklidnění dohodových mocností bude muset přislíbit uznání práv a ochrany pro všechny menšiny na území Československa. Takový krok byl nezbytný zejména k demokratické podstatě vítězných mocností.

Paradoxně prvním sousedním státem, který uznal Československo, bylo Německo. Krátce po pražském převratu došlo k problémům v příhraničních oblastech, tedy všude tam, kde žilo převážně německé obyvatelstvo. V pohraničí byly vytvořeny čtyři provincie: Deutscheböhmen s hlavním sídlem v Liberci, Sudetenland v oblastech severní Moravy a Slezska, Bohmerwadgau na jihu (kraj

šumavský) a Deutschsüdmähren na jižní Moravě. Tak proběhl německý převrat v českých zemích. Němci nechtěli žít v Československu, a tak jejich vyhlášení samostatnosti v těchto oblastech nemůžeme přikládat místnímu patriotismu, ale spíše protiakci k českému převratu. Snažili se přinutit Čechy buď k návratu do Rakouska, nebo k připojení Čech k Německu (pravděpodobnější varianta). Ukázalo se však, že Německo, které bylo zmítané revolucemi a hladomorem, v žádném případě na pomoc nepřispěchá. Snahy těchto provincií se tedy obrátily k Vídni.⁴³ Ihned po podepsání příměří, a tedy faktickém ukončení války, byla v Rakousku ustanovena republika. Rakousko ihned nato podalo v Paříži řadu protestů vůči Československu, avšak tyto protesty v Paříži ohlas nenašly. Beneš, který v Paříži zůstal, se rozhodl rozehrát poslední kolo své diplomatické hry a podařilo se mu rychle získat souhlas k obsazení daných území. Vznikající vláda v Československu musela k obsazení vzdorujících oblastí využít rezervní jednotky českých pluků a dobrovolníky. Nakonec došlo k rychlému obsazení všech zmíněných oblastí.⁴⁴

Beneš v Paříži nezhálel a připravil několik memorand týkajících se území budoucího státu. Bylo jasné, že Beneš odmítal situaci, kdy by se o hranicích Československa jednalo na mírové konferenci. Věděl, že na takové konferenci budou určitě i zástupci ostatních nástupnických zemí, kteří by mohli předkládat stížnosti. Zároveň nechtěl, aby se Československo stalo předmětem sporů velmocí, které by zde mohly chtít prosazovat své vlastní zájmy. Je tedy logické, že chtěl dosáhnout vytvoření hranic před samotnými jednáními na mírové konferenci. Ještě dříve však zaslal 7. listopadu 1918 Masaryk Benešovi dopis ze Spojených států, kde se stále nacházel. Týkal se kromě materiálního zajištění

⁴³ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky*. I. díl. Praha 2003, s. 43.

⁴⁴ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky*. I. díl. Praha 2003, s. 44.

Československa také změny v územních požadavcích. Informoval ho o přání Rusínů stát se součástí Československa, což bylo dílem hlavního představitele Rusínů v zahraničí Grigorije Žatkoviče.⁴⁵ V memorandech vypracovaných Benešem a předaných v Paříži byly vymezeny územní požadavky. Obsahovaly: území Koruny české (tedy Čechy, Moravu a Slezsko), úpravu historických zemí na úkor Německa a Rakouska, připojení Slovenska, Podkarpatské Rusi, srbské Lužice, a vybudování koridoru k Jugoslávii.⁴⁶ Byl to tedy až na výjimku Podkarpatské Rusi stejný požadavek jako ten, který během války stanovil Masaryk. K otázce připojení Lužice a koridoru k Jugoslávii Beneš předkládal několik argumentů. Připojením Lužice mělo dojít ke sjednocení Lužických Srbů na jednom území. Jejich spojení s Čechy bylo podle Beneše nezbytné pro intelektuální rozvoj tohoto národa.⁴⁷ I když se tento požadavek nemusí být reálným, rozhodně není neočekávaným. Pokud bylo jednou z myšlenek programu na svobodu Československa osvobození všech Slovanů z cizího područí, což později deklarovali i diplomati a zástupci dohodových mocností, musel tento požadavek vyvstat. Pokud by mělo skutečně dojít k osvobození všech Slovanů, nemusel se v tomto kontextu tento požadavek zdát nesplnitelným. Otázkou ovšem je, do jaké míry jsou Lužičtí Srbové ještě Slované. Koridor k Jugoslávii se měl stát nástrojem přeměny střední Evropy. Měl být hlavní zábranou k opětovnému spojení německého a maďarského prostředí. Československo a Jugoslávie měly být překážkou pro německo-maďarské a případně i ruské plány ve střední Evropě.⁴⁸ Beneš s Masarykem v podstatě pokračovali v politice započaté během války. Snažili se předat velkou část moci v nově uspořádané Evropě Slovanům, kteří

⁴⁵ KALVODA, Josef: *Genese Československa*. Praha 1998, s. 402.

⁴⁶ KALVODA, Josef: *Genese Československa*. Praha 1998, s. 406.

⁴⁷ KALVODA, Josef: *Genese Československa*. Praha 1998, s. 406.

⁴⁸ KALVODA, Josef: *Genese Československa*. Praha 1998, s. 407.

měli v těchto oblastech, jak bylo přislíbeno, zabraňovat mocenským plánům (zejména plánům Německa). V současné situaci také mohli Masaryk s Benešem využívat jako argument bolševismus, proti kterému se Československo mělo stát hrází. Beneš k prosazení svých cílů využíval také legie v Rusku. V memorandech bylo mimo jiné obsaženo i velké množství statistik.

Beneš neustále prosazoval naplňování politiky *fait accompli*. Jedná se o politiku, která by se dala označit jako politika hotového faktu. Co se týče utváření hranic Československa, prosazoval tedy snahu o vojenské obsazení území, které si nový stát nárokoval. Principem této politiky bylo tedy postavit dohodové mocnosti před hotovou věc. Vzhledem k proběhlému vývoji by se potom taková situace již těžko dala vrátit zpět ke *statu quo*. V tomto momentě bylo ovšem nutné postupovat obezřetně. Beneš nemohl chtít spor s dohodovými mocnostmi. Bylo proto nutné jakýkoliv postup citlivě politicky odůvodňovat.

6.2. SITUACE NA SLOVENSKU

Obrovským problémem se ukázalo být začleňování Slovenska. Situaci zkomplikovalo zejména separátní příměří pro balkánské bojiště přijaté v Bělehradu 13. prosince 1918. V tomto příměří se Dohoda zavazovala nezasahovat do vnitřních záležitostí Uher. Ponechávala Uhrám také jejich administrativní dělení.⁴⁹ To *de facto* poskytlo legitimitu maďarským akcím vůči nepočteným československým oddílům na západním Slovensku. Beneš zahájil diplomatickou protiakci. Podařilo se mu zmírnit politické důsledky tohoto nešťastného příměří. Nakonec 25. listopadu uznala francouzská diplomacie Benešovy připomínky, Francouzi donutili maďarské jednotky k ústupu ze Slovenska a Francie potvrdila

⁴⁹ DEJMEK, Jindřich: *Edvard Beneš. Politická bibliografie českého demokrata*. I. díl. Praha 2003, s. 224.

československé požadavky (coby požadavky spojeneckého národa) na obsazení svého území.

Pražská vláda se však také pokusila zabránit další akceleraci konfliktu. Vyslala proto do Budapešti svého vlastního diplomata – známého slovenského politika Milana Hodžu. Ten měl původně jednat o ryze praktických záležitostech týkajících se rozdělení bývalého soustátí. Je však zřejmé, že se pouštěl do dalekosáhlejších jednání. Pravděpodobně pod dojmem rozrůstajícího se konfliktu začal diskutovat také o demarkaci hranic mezi Slovenskem a Maďarskem. Dojednal s maďarským ministrem války Barthou novou hranici.

Tato nově vzniklá hranice byla naprosto nevyhovující jak pro Československo, tak zvláště pro Slováky. Ponechávala maďarské straně většinu jižního Slovenska, Bratislavu, Košice a vůbec nebrala v potaz případné připojení Podkarpatské Rusi.⁵⁰ Je naprosto jasné, že Taková hranice nesplňovala požadavky ohledně suverenity budoucího státu. Československo by v takovém případě ztratilo většinu strategických pozic na Slovensku. Nemluvě o otázkách hospodářských.

Jednání, o kterém Beneš nevěděl, velkým způsobem ztížilo jeho pozici v Paříži. Bylo mu vytčeno, že Československo jako spojenecký stát nedrží společnou linii se svými spojenci a narušuje tak jejich pozici vůči nepřátelským státům. Beneš následně zakázal Praze vést jakékoliv samostatné vyjednávání s Vídní i Budapeští. Tato situace zhoršila vztahy s Dohodou a zároveň mohla významně poškodit Československo. Mohlo to vypadat, že Československo je nejednotné. Na spojence taková situace mohla působit představou existence dvou

⁵⁰ DEJMEK, Jindřich: *Edvard Beneš. Politická bibliografie českého demokrata*. I. díl. Praha 2003, s. 226.

rozdílných politických linií: na jedné straně pražská politika, na straně druhé Benešova politika v Paříži. Beneš nemohl takovou věc dopustit a situaci okamžitě zahladil tím, že donutil pražskou vládu, aby dohodnutou hranici i jejího vyjednávače desavuovala.

Během vyjednávání v Paříži se podařilo prosadit hranici, o jejíž prosazení se již v předchozích dobách snažil Beneš. Tato hranice byla sestavena částečně podle národnostního principu, přírodních překážek a zejména podle administrativního principu. Byly to oblasti, které podle Československa nebylo možné od sebe oddělit. Takové dělení by způsobovalo problémy v otázkách strategie a infrastruktury. Navíc nemohly být od sebe tyto části rozděleny z důvodu společného historického vývoje, který je odlišoval o ostatních regionů. Hranice sestávala z řek Moravy, Dunaje, Ipelu a pak čáry na východ přes Rimavskou Sobotu, Hidasnemethi až k ústí Uhu do Laborce. Tato hranice se měla stát prozatímní. O dalším vývoji se mělo rozhodnout na dalších jednáních již započaté mírové konference.⁵¹

Následně bylo území Slovenska opět obsazeno československými jednotkami v rámci politiky *fait accompli*. Beneš tak připravoval dobré výchozí pozice pro další rozšiřování hranic. A nejen to. Došlo k překročení stanovené demarkační linie a československé jednotky vstoupily do pásma nikoho. V Maďarsku mezitím v průběhu března proběhl bolševický převrat. Maďarští bolševici, podporováni nacionalistickými choutkami, okamžitě využili dané situace a již v květnu přešla maďarská rudá armáda do protiútoků. Beneš si opět vymohl pomoc z Paříže. Výsledkem byla reorganizovaná československá armáda

⁵¹ DEJMEK, Jindřich: *Edvard Beneš. Politická bibliografie českého demokrata*. I. díl. Praha 2003, s. 227.

posílená o francouzské důstojníky. Na nátlak Dohody se maďarské jednotky nakonec stáhly. 7. června bylo území Československa obsazeno jednotkami československé armády.⁵²

Co se týče vytváření hranic Slovenska, ještě před bolševickým převratem v Maďarsku předkládal Beneš celá memoranda, která se týkala vývoje dějin jak Čechů, tak Slováků. Při těchto jednáních českoslovenští zástupci na mírové konferenci předpokládali a počítali zejména s neznalostí diplomatů velmocí o místní problematice. V memorandu *La Slovaqui: La territoire revendique de la Slovaqui* Beneš navrhoval konkrétní hranice budoucího Slovenska, které překvapivě postavil na národním principu. Beneš dále psal o existenci 3 milionů Slováků, zatímco maďarská strana přiznala existenci pouze 1,7 milionů Slováků. Benešova argumentace, proč si hranice představuje právě takto, spočívala zejména v národnostním principu, i když přiznával, že dle jeho návrhů by mělo zůstat na československé straně mnoho Maďarů. Dodával, že jejich počty nejsou dostatečné oproti Slovákům zde žijícím. Beneš navíc dodával, že se ve skutečnosti jedná o Slováky, kteří byli maďarizováni.⁵³ V těchto memorandech byly de facto stanoveny Československo-Maďarské hranice. Jednání byla přerušena již zmíněnou bolševickou revolucí. K obnovení jednání došlo až v prosinci 1919. Delegace Maďarska ovšem nepředkládala návrhy na úpravu hranice, ale na opětovné a úplné začlenění Slovenska zpět do Uher. Existence československého státu se však již nedala zpochybňovat. Po tvrdých jednáních byla nakonec

⁵² KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky*. I. díl. Praha 2003, s. 47.

⁵³ DEJMEK, Jindřich: *Edvard Beneš. Politická bibliografie českého demokrata*. I. díl. Praha 2003, s. 237.

podepsána mírová konference v paláci Grand Trianon, k čemuž došlo 4. června 1920.⁵⁴

Průběh vyjednávání o Slovensku se pokusil narušit Hlinka se svými stoupenci, když se snažili dosáhnout naplnění Pittsburské dohody z roku 1918. V této dohodě bylo stanoveno postavení Slovenska jako autonomní země v rámci Československa. Česká strana v čele s Masarykem argumentovala tím, že smlouva se týkala pouze lokálního uskupení, tedy Slováků ve Spojených státech, a ničím se tak budoucí vláda nezavazovala. Když Hlinka neuspěl v Praze, vydal se se svými stoupenci do Paříže. Zde však nebylo ničeho dosaženo, a to díky nejednotnosti slovenské politické scény a Hlinkově příjezdu již v pozdní části jednání o otázkách nástupnických států. Nakonec byla celá Hlinkova skupina přinucena francouzskou policií, aby opustila zemi, protože neměla v pořádku vlastní cestovní doklady.⁵⁵ Tuto informaci policii prozradil pravděpodobně Beneš. Nakonec dojde také připojení Podkarpatské Rusi, ovšem s příslibem autonomie.

6.3. SPOR O TĚŠÍNSKO

Další spor se začal rýsovat v oblastech Těšínska. Ještě před koncem roku 1918 se ukázalo, že dohoda mezi Prahou a Varšavou není možná. Zde mělo také dojít k uplatnění politiky *fait accompli*. Masaryk a všichni členové vlády podpořili obsazení Těšínska vojenskou mocí.⁵⁶ Beneš v podstatě upozornil na vojenskou akci již 10. ledna 1918 velitele vojenské mise Dohody generála Pichona, kterému napsal dopis. V tomto dopise upozorňoval na nebezpečí bolševického převratu na Těšínsku. Oblast byla pro Československo nesmírně důležitá zejména kvůli dráze,

⁵⁴ DEJMEK, Jindřich: *Edvard Beneš. Politická bibliografie českého demokrata*. I. díl. Praha 2003, s. 274.

⁵⁵ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky*. I. díl. Praha 2003, s. 419.

⁵⁶ DEJMEK, Jindřich: *Edvard Beneš. Politická bibliografie českého demokrata*. I. díl. Praha 2003, s. 230.

kteřá spojovala české země a Slovensko. Po týdnu bojů si Dohoda nakonec vynutila příměří.

Během tohoto konfliktu došlo k jednomu z mála sporů mezi Masarykem a Benešem. Beneš, který byl přímo v Paříži na mírovém jednání, byl vystaven silnému tlaku ze strany Dohody. Navíc si uvědomoval, k jak výraznému snížení důvěry ze strany dohodových mocností došlo. Prakticky se dostal do přímého konfliktu s mnoha diplomaty ze strany nejen Polska, ale i Dohody.⁵⁷

Polsko několikrát požadovalo plebiscit, který by rozhodl o podobě hranice Těšínska. Československá diplomacie však takový záměr zamítala, neboť si byla vědoma převahy Poláků v této oblasti. Argumentace Československa byla stejná jako všude jinde, kde nebylo možné argumentovat národností. Hlavními důvody byly tedy otázky strategické a národně hospodářské.⁵⁸

Do konce roku 1919 se jednání prakticky neposunula. Ani jedna strana nebyla ochotná ústupků. Nakonec Spojenci v Paříži rozhodli o vykonání plebiscitu v oblasti. Byla vytvořena plebiscitní komise, která se počátkem roku 1920 přesunula do oblasti a převzala nad ní kontrolu. Příprava na plebiscit byla narušována stále více eskalujícím konfliktem. Obě strany využívaly propagandy jako nástroje k úspěchu. Ukázalo se, že plebiscit nebude vzhledem k nepokojům možný.⁵⁹ Celý problém se významně posunul až v momentě, kdy polský premiér Grabski souhlasil s tím, aby o rozdělení Těšínska rozhodla arbitráž. O té měli rozhodnout zástupci dohodových mocností. Pro tento problém byla ustanovena komise, která měla rozhodnout. Poté, co si vyslechla návrhy obou stran, nakonec

⁵⁷ DEJMEK, Jindřich: *Edvard Beneš. Politická bibliografie českého demokrata*. I. díl. Praha 2003, s. 279.

⁵⁸ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky*. I. díl. Praha 2003, s. 415.

⁵⁹ DEJMEK, Jindřich: *Edvard Beneš. Politická bibliografie českého demokrata*. I. díl. Praha 2003, s. 278.

28. července rozhodla ve prospěch životaschopnosti Československa. Důležitá trať i s uhelnými doly připadla Československu. Zároveň došlo k přiznání malých ústupků vůči Polsku v oblasti Oravy a Spíše. Toto rozhodnutí nakonec vedlo k dlouhotrvajícímu zhoršení vztahů mezi oběma zeměmi. Ve všech jiných případech byla politika *fait accompli* úspěšná. Zde rozhodovala až arbitráž.

6.4. OSTATNÍ ÚZEMNÍ POŽADAVKY

Smlouva o vytvoření hranice s Rakouskem byla podepsána 10. září 1919. Československu připadly Valtice a Vitorazsko, a to i přes mnohé obstrukce a diplomatické útoky ze strany Rakouska, které bylo stále vnímáno jako hlavní nástupnický stát a neslo hlavní vinu na rozpoutání konfliktu. Ve zmíněné oblasti se nacházely také důležité nádraží a trať. Toto území bylo Československu přiznáno s ohledem na zajištění strategické převahy a životaschopnosti.

Co se týče československého požadavku na území Lužických Srbů, konference rozhodla o ponechání této oblasti Německu. Jako argument jí stačilo příslibení o zachování a dodržování práv menšin, na které měla dohlédnout vznikající Společnost národů. Společná hranice s Německem celkově nepředstavovala významnější politický ani diplomatický problém. Německo uznalo Československo v jeho historických hranicích, přestože požadavky německých provincií uvnitř Československa vyvolávaly v Německu ohlasy a mohly do budoucna způsobovat problémy. V situaci, v níž se Německo nacházelo, se nebylo schopno takovými problémy zabývat.⁶⁰

Požadavek koridoru přes Maďarsko byl nakonec brzy zavržen. Tvrzení Beneše, že se v oblasti nachází mnoho Chorvatů a jiných Slovanů, v tomto

⁶⁰ DEJMEK, Jindřich: *Edvard Beneš. Politická bibliografie českého demokrata*. I. díl. Praha 2003, s. 241.

případě u vedení konference neprošlo. Později po konferenci se o vytvoření koridoru pokusili způsobem *fait accompli* i jižní Slované.⁶¹

Celkově se průběh konference příliš vlekl a vyústil v mnoho rozporů uvnitř dohodových mocností. Mezi jednotlivými zeměmi se naplno ukázaly a projevíly rozdíly v očekávání poválečného uspořádání zemí. Zatímco Francie a malé, nově vzniklé země požadovaly tvrdý postup vůči Německu, anglosaské velmoci naopak Německo hájily. Beneš i Masaryk byli zklamáni z průběhu jednání. Jedná se o období, kdy i snad diplomat jako Beneš začal o diplomacii pochybovat. K rozporům došlo i uvnitř samotné delegace Československa.

⁶¹ DEJMEK, Jindřich: *Edvard Beneš. Politická bibliografie českého demokrata*. I. díl. Praha 2003, s. 242.

VII. EDVARD BENEŠ

7.1. *MLÁDÍ A POLITICKÁ PŘÍPRAVA*

Edvard Beneš je dnes veřejností při hodnocení historické důležitosti zařazován až za osobu Masaryka a bývá často opomíjen. Ovšem při bližším pohledu na celkovou činnost československé zahraniční mise a na úkoly, které stály před představiteli nově vzniklého státu, zjistíme, že osoba Beneše byla pro vznik Československa naprosto klíčová. Důvody tohoto opomíjení jsou zřejmě spojeny s pozdějším pokračováním Edvarda Beneše v politice Československa, zejména tedy v roli prezidenta. Roky 1938 a 1948, které byly osudové nejen pro tohoto státníka, jako by zastínily jeho předchozí působení při vzniku Československa. Dalším důvodem tohoto celospolečenského opomenutí může být prostá lidská povaha, jež často všechny úspěchy či neúspěchy přisuzuje pouze jedné osobě. Pravděpodobně se jedná o stejnou lidskou povahu, jež má na svědomí náš neustálý zájem o silné historické osobnosti a vyvolává v nás potřebu po silném vedení. Pokud se ovšem na vznik Republiky československé zaměříme, musíme konstatovat, že se jedná o dílo mnoha lidí, jejichž tvrdá práce přivedla sen o samostatném státě Čechů a Slováků k životu. Tito lidé byli ovšem mnohdy odsunuti z veřejného povědomí do stínu silné osobnosti, jakou byl právě Masaryk.

Edvard Beneš se narodil 28. května 1884 v západočeských Kožlanech jako desáté dítě v rolnické rodině.⁶² Již ve svých 21 letech odchází studovat do Paříže. Právě v tomto prostředí se upevňuje jeho levicové a socialistické smýšlení. Silně na něj působila problematika tehdejší Francie. Jednalo se zejména o revoluční syndikalismus, boj o odluku církve od státu a vojenskou službu.⁶³ Již v té době na

⁶² KLIMEK, Antonín: Zrození státníka: Edvard Beneš 28. 5. 1884–24. 9. 1919. Praha 1992, s. 1-2.

⁶³ BENEŠ, Edvard: Světová válka a naše revoluce. I. díl. Praha 1928, s. 1-3.

něj znatelně působila politická situace i v ostatních zemích s velmocenským postavením. Reflektoval neustálý růst zbrojení a také touhu Německa po válečném střetu. Nejvýraznější vliv na formování Benešova světonázoru měla Paříž a potažmo Francie, zejména díky své demokratičnosti a svobodě myšlení. *„Francii sem si vcelku zamiloval pro tradici veliké revoluce, pro velkorysost její národní historie, pro její lásku ke svobodě myšlení, pro plnost života kulturního, pro velikost její filosofické, vědecké, literární a umělecké kultury, pro tradiční její tendence humanitní, všelidské, všesvětové, hledající opravdový kult lidství.“*⁶⁴ Pravděpodobně tato zkušenost, tedy pobyt ve vyspělých demokratických zemích, měla za následek jeho silnou orientaci směrem na Západ. Prostředí, které si jej takto podmanilo, pravděpodobně vyvolalo i Benešovu velkou důvěřivost směrem k představitelům západních zemí, především Francie a Velké Británie. Tato možná i slepá víra se však ukázala být později mylnou a hlavně fatální.

Benešova touha po rozvíjení vlastních schopností jej vedla také k návštěvě Anglie a Německa. Zatímco Anglie na něj zanechala příznivý dojem, Německo naopak v jeho vidění světa vyvolávalo odpor a odmítání. Německo vnímal svým politickým životem jako zaostávající za Francií a Anglií. Silně negativně na něj dopadal německý militarismus a nemohoucnost německého liberalismu. Vytýkal Německu zejména myšlenkovou nepružnost a nerevolučnost.⁶⁵ Pro člověka, který zažil svobodu a volnomyšlenkářství Paříže, muselo Pruskem načichlé Německo, které se pro svůj rozvíjející pangermanismus stávalo pro Čecha vyloženě nepřátelské, vyvolávat silnou reakci. Stav odporu se musel následně prohloubit po návratu domů.

⁶⁴ BENEŠ, Edvard: Světová válka a naše revoluce. I. díl. Praha 1928, s. 4.

⁶⁵ BENEŠ, Edvard: Světová válka a naše revoluce. I. díl. Praha 1928, s. 5.

Poté, co se v roce 1908 Beneš vrátil domů, na něj silně dolehla politická realita monarchie. „*U přirovnání s Anglií a Francií a se západní Evropou vůbec jevílo se mi Rakousko-Uhersko prototypem státu reakčního, aristokraticko-byrokratického, policejního, napodobujícího v mnohém reakci, militarism a byrokratism v Německu.*“⁶⁶ Je nepochybné, že člověk jako Beneš, chápající politické děje a studující je, musel vidět cestu, kterou se mocnářství vydalo. Navíc se zkušeností člověka, který zažil velkou míru svobody během svého pobytu ve Francii a Anglii, pro něj bylo těžké přijmout směr, kterým se jeho vlast ubírala. Cesta, kterou si totiž vedení Rakousko-Uherska vybralo, vedla pouze do německého područí. Jak se později během války ukázalo, rakouská monarchie byla pouze slabším partnerem Německa, možná dokonce jeho vazalem. Je pravděpodobné, že právě díky vlastním zkušenostem se společenskou situací v zemích jak demokratických, tak autoritářských, mohl Beneš na nadcházející konflikt nahlížet i z jiného hlediska než většina lidí té doby. Chápal toto střetnutí spíše z filozofického hlediska než pouze jako střet velmocí.⁶⁷ *Jde právě o to vidět, vidět hlubokou podstatu celého boje a hledět pochopit nejen náraz všech těchto hmotných sil a boj hospodářských a jiných zájmů, nýbrž i filosofický smysl celého tohoto procesu.*⁶⁸

7.2. V ČELE ODBOJE

Poté, co Rakousko-Uhersko vyhlásilo válku Srbsku, museli představitelé české politické scény, mezi nimi také Edvard Beneš, zaujmout vůči rozrůstajícímu se válečnému konfliktu a rakouské účasti v něm svůj postoj, neboť tento konflikt

⁶⁶ BENEŠ, Edvard: Světová válka a naše revoluce. I. díl. Praha 1928, s. 6.

⁶⁷ BENEŠ, Edvard: Smysl československé revoluce: První přednáška cyklu „Československá Revoluce“: Proslovena dne 12. března 1923. Praha 1923, s. 6-8.

⁶⁸ BENEŠ, Edvard: Smysl československé revoluce: První přednáška cyklu „Československá Revoluce“: Proslovena dne 12. března 1923. Praha 1923, s. 9.

měl obrovský význam na další směřování české politiky.⁶⁹ Benešova politická orientace směrem na Západ byla ve své době spíše výjimečná. Většina české politické scény otáčela své zraky směrem k Rusku. Nejznámějším z těchto hlasů dožadujících se spojení s Ruskem byl nepochybně rusofil Karel Kramář. V tomto ohledu se Benešův názor ztotožňoval s Masarykem, který již ve svém díle *Rusko a Evropa* popsal, jak velký je rozdíl mezi Ruskem a Evropou. Tento společný názor a již předchozí známost nakonec vyústily v blízkou spolupráci a vytvoření spiklencecké skupiny.

Když se na konci roku 1914 Masaryk vydával na cestu do zahraničí, předal vedení spiklencecké skupiny *Maffie* do Benešových rukou. Pravděpodobně očekával, že se po svém návratu opět chopí vedení.⁷⁰ Je však zřejmé, že již v té době měl o Benešových schopnostech velké mínění a celkově oplýval důvěrou k jeho osobě. Svěřením vedení celé domácí akce to pouze potvrzuje. Tato důvěra se nakonec Masarykovi velice vyplatila. Byl to totiž Beneš, kdo zachytil informaci o tom, že Masaryk má být po návratu zatčen. A byl to právě on, kdo Masaryka také varoval. Beneš se tak stal na určitou dobu vůdcem domácího odboje a hlavně velmi důležitou spojkou mezi Masarykem a domovinou. Stal se Masarykovou nejdůvěryhodnější osobou. Tato situace trvala do konce roku 1915, kdy i Beneš musel opustit Čechy.⁷¹ Od momentu svého přesunu do zahraničí se stává Beneš jedním z nejbližších Masarykových spolupracovníků. Společně začnou budovat základnu pro zahraniční odbojovou činnost, zpočátku Masaryk v Londýně a Beneš

⁶⁹ DEJMEK, Jindřich: Edvard Beneš. Politická bibliografie českého demokrata. I. díl. Praha 2003, s. 90-100.

⁷⁰ HÁJKOVÁ, Dagmar, ŠEDIVÝ, Ivan: Korespondence T. G. Masaryk – Edvard Beneš. 1914 – 1918. Praha 2004, s. 4.

⁷¹ HÁJKOVÁ, Dagmar, ŠEDIVÝ, Ivan: Korespondence T. G. Masaryk – Edvard Beneš. 1914 – 1918. Praha 2004, s. 4-5.

spíše v Paříži.⁷² Přestože se Masarykův vztah k Edvardu Benešovi v průběhu války postupně prohluboval, nikdy nepřekročil určité hranice. Šlo o vztah spolupracovníků jdoucích se stejnými ideály za stejným cílem, avšak bylo zcela zřejmé, že Masaryk je hierarchicky mnohem výše a nejedná se tak o rovnocenné partnery. Tato skutečnost vycházela mimo jiné i z rozdílného věku a tím i autority obou spolupracovníků.⁷³ Z Beneše, politického teoretika, se záhy stala aktivní politická osoba, která bude hrát klíčovou roli v boji za českou samostatnost. Stal se jedním z vůdců československé zahraniční akce. Pro tuto činnost si musel sám osvojit mnoho schopností a není pochyb, že ho tato zkušenost výrazně ovlivnila. Byl jedním z tvůrců československé propagandy a diplomacie.⁷⁴

Zásadní rozdíl mezi politickým analytikem a aktivním politickým vůdcem je zejména ve vztahu k lidem. Politický pozorovatel si při svých pozorováních a závěrech může dovolit nebrat v potaz reakce politicky aktivních činitelů na své hodnocení. Politické teorie, ke kterým dojde při pouhém pozorování politiky, neprojdou kritikou ostatních politiků. Během aktivní politické činnosti se Beneš bude muset naučit jednat s lidmi s jinou politickou představou. Politik musí občas ustoupit ze svých původních stanov, naučit se docházet ke kompromisům a zároveň mít celou situaci pod kontrolou. Potřebuje promýšlet politickou taktiku dopředu a vypořádávat se s politickými protivníky i ve vlastních řadách, což

⁷² MASARYK, Tomáš Garrigue: Světová revoluce: za války a ve válce 1914–1918. Praha 1925, s. 64.

⁷³ HÁJKOVÁ, Dagmar, ŠEDIVÝ, Ivan: Korespondence T. G. Masaryk – Edvard Beneš. 1914 – 1918. Praha 2004, s. 21.

⁷⁴ DEJMEK, Jindřich: Edvard Beneš. Politická bibliografie českého demokrata. I. díl. Praha 2003, s. 110-115.

prokázala například Dürichova aféra v Rusku.⁷⁵ Beneš však zvládl tyto úkoly bravurně.

Edvard Beneš započal svou práci zejména získáváním významných kontaktů. Zpočátku se jednalo hlavně o osobnosti, které znal ze svého dřívějšího pobytu v Paříži. Šlo zejména o dva okruhy lidí, ke kterým měl Beneš přístup. Prvním z nich bylo prostředí Sorbonny. Zde se jednalo především o Benešovy bývalé profesory, jako byli E. Denis, A. Meillet, E. Durkheim, C. Bouglé a L. Eisenmann. Druhým okruhem bylo prostředí socialistické. Jak již bylo výše zmíněno, Beneš měl k tomuto prostředí blízko kvůli svému vlastnímu socialistickému přesvědčení a smýšlení.⁷⁶ Například pomocí prof. Eisenmanna se dostal do kontaktu s francouzským ministerstvem války. Prof. Eisenmann byl totiž přidělen k informačnímu oddělení ministerstva války ve Francii jako odborník na Rakousko-Uhersko. Často s Benešem, který měl možnost mnohem blíže sledovat politickou scénu Rakousko-Uherska, své zprávy konzultoval a požadoval jeho názor.⁷⁷ Tímto způsobem se postupně Beneš dostával stále více do kontaktu s veřejnými orgány Francie. Navazoval kontakty s lidmi ze státní správy na mnoha francouzských ministerstvech. Dá se říci, že postupně se snažil infiltrovat co nejvíce pater vedení této země. Díky tomu mohl Beneš později politicky působit na tato místa, snadněji předkládat stanoviska československého odboje a snad tak i ovlivňovat rozhodnutí významných osob ve vedení této dohodové mocnosti. Podobnou činnost Beneš vyvíjel také v Itálii, která byla oříškem zejména kvůli otázce jižních Slovanů. Dále byl Beneš v kontaktu s krajanskými organizacemi. Mimo jiné se také musel starat o vlastní finanční situaci. V podstatě bylo třeba

⁷⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue: Světová revoluce: za války a ve válce 1914–1918. Praha 1925, s. 68.

⁷⁶ BENEŠ, Edvard: Světová válka a naše revoluce. I. díl. Praha 1928, s. 95.

⁷⁷ BENEŠ, Edvard: Světová válka a naše revoluce. I. díl. Praha 1928, s. 96.

vybudovat celou organizační strukturu pro budoucí odboj. Beneš musel pracovat téměř nepřetržitě, aby celá organizace začala fungovat a aby také mohla úspěšně fungovat propagační akce, kterou vedl. „*V těchto prvních dobách naší práce neměl jsem oddechu mimo chvíle strávené dole v restaurantu při obědě a večeři.*”⁷⁸ Všechna tato snaha vedla k prvnímu vystoupení československého odboje a vyhlášení nepřátelství vůči Rakousko-Uhersku.⁷⁹ Po tomto vyhlášení Beneš dále pokračoval ve své důsledné propagační činnosti, ze které se nakonec postupně stávala diplomacie. Byl hlavním šéfem odboje v Paříži. Jedná se o vysokou pozici, neboť Paříž byla důležitou informační křižovatkou pro fungování zahraniční akce jako celku. Znamená to tedy, že ostatní centra odboje byla závislá na informacích, které přerozděloval, strukturoval a následně přeposílal právě Beneš.⁸⁰ V průběhu odbojářské činnosti má také obrovskou zásluhu zejména na organizování vojenské zahraniční akce. Zasloužil se o povolení ze strany Dohody pro vytváření a organizování legií ve Francii a Itálii. Všechna tato činnost společně s domácími akcemi nakonec vedla k uznání československé zahraniční akce a po převratu v roce 1918 i k uznání Československa.

7.3. NA MÍROVÉ KONFERENCI

Po vyhlášení samostatnosti a vytvoření nové vlády v čele s Kramářem byla funkce ministra zahraničí přidělena Edvardu Benešovi. Ten tak měl před sebou nové složité úkoly, zejména uznání hranic Československa, jeho mezinárodní zakotvení

⁷⁸ BENEŠ, Edvard: Světová válka a naše revoluce. I. díl. Praha 1928, s. 146.

⁷⁹ BENEŠ, Edvard: Světová válka a naše revoluce. I. díl. Praha 1928, s. 99.

⁸⁰ HÁJKOVÁ, Dagmar, ŠEDIVÝ, Ivan: Korespondence T. G. Masaryk – Edvard Beneš. 1914 – 1918. Praha 2004, s. 22.

a uznání. Bylo zřejmé, že Československo nevzniká za jednoduchých podmínek a práce, která povede k ustanovení suverénního a hospodářsky samostatného státu, nebude jednoduchá.⁸¹

Pro přípravu na mírovou konferenci v Paříži byl vytvořen v Praze 29. listopadu 1918 při předsednictvu ministerské rady úřad pro přípravu mírové konference. Vedení úřadu bylo svěřeno mužům z domácího oboje, konkrétně Vladimíru Slavíkovi a Josefu Mackovi. V tomto úřadu bylo vytvořeno několik dalších komisí. Jednalo se o komise statistiků, etnografů, národohospodářů, stratégů a odborníků přes logistiku. Tito lidé sestavovali zejména požadavky pro vytvoření a úpravy hranice, které měly být prezentovány na mírové konferenci.⁸² Nejdůležitější osobou v těchto jednáních byl ovšem stále Edvard Beneš, který ještě zůstal v Paříži. Je celkem pochopitelné, že vzhledem ke stále nedořešené situaci v mnoha otázkách týkajících se Československa se rozhodl raději setrvat a využívat svůj získaný vliv k prosazování zájmů Československa. To přineslo obrovský úspěch, neboť zásluhou právě Edvarda Beneše se podařilo získat pro Československo místo po boku zemí Dohody na jednáních o podmínkách o příměří. Československo tak jako jediná nástupnická země získalo přístup k jednáním. Tento nevídaný úspěch byl zapříčiněn zejména Benešovým požadavkem na francouzském ministerstvu zahraničí. Ukázalo se, že vliv, který si zde postupně budoval, byl skutečný a měl určitou váhu.⁸³ Účast Československa na těchto jednáních byla nesmírně důležitá pro další možnosti vyjednávání. Touto účastí totiž bylo Československo uznáno a došlo k jeho potvrzení coby

⁸¹ DEJMEK, Jindřich: Edvard Beneš. Politická bibliografie českého demokrata. I. díl. Praha 2003, s. 215-220.

⁸² KLIMEK, Antonín: Jak se dělal mír roku 1919: Československo na konferenci ve Versailles. Praha 1989, s. 8-9.

⁸³ BENEŠ, Edvard: Světová válka a naše revoluce. I. díl. Praha 1928, s. 445-450.

spojeneckého národa.⁸⁴ „Československá republika vkročila tím plně a za okolností zcela mimořádných na fórum mezinárodní politiky.“⁸⁵

Situace Československa vsutku nebyla jednoduchá. První týdny po Pražském převratu se začaly objevovat problémy. Německé skupiny v pohraničí odmítly akceptovat pražskou vládu a vyhlásily samostatnost. Již v těchto momentech se navíc začaly objevovat první požadavky ostatních států na území, které si nárokovalo Československo. Beneš v těchto případech jasně prosazoval politiku *fait accompli*. Pokud Československo vojensky obsadí tato území a nastolí zde pořádek, získá tak velice výhodnou pozici k dalším jednáním.⁸⁶ Hlavním důvodem, který Beneše s největší pravděpodobností vedl k tomuto tvrdému vojenskému řešení, byl nejspíše pragmatismus. Ten ostatně byl jednou ze společných vlastností Masaryka a Beneše. Je navíc nepochybné, že dlouhé válečné roky, během kterých Edvard Beneš tvrdě a neúnavně pracoval, obrousily jeho hrany. Pokud má být tedy z čistě pragmatického hlediska utváření Československa dovedeno do úplného konce, je zapotřebí i vojenské síly.

18. ledna 1919 byla slavnostně zahájena mírová konference v zrcadlové síni na zámku ve Versailles. Účastnilo se jí 27 válčících států Dohody a 5 britských dominií. Z nových nástupnických států byla povolena účast pouze Československu, což je nepochybně také jedním z důsledků již předchozího přizvání Československa k jednáním o příměří.⁸⁷ Do čela československé delegace se sice postavil ministerský předseda, avšak nejdůležitější roli během

⁸⁴ BENEŠ, Edvard: Světová válka a naše revoluce. I. díl. Praha 1928, s. 452.

⁸⁵ BENEŠ, Edvard: Světová válka a naše revoluce. I. díl. Praha 1928, s. 452.

⁸⁶ SOVINSKÝ, Jaroslav: Státní hranice Československa a České republiky. Praha 2005, s. 51.

⁸⁷ KLIMEK, Antonín: Jak se dělal mír roku 1919: Československo na konferenci ve Versailles. Praha 1989, s. 14.

všech jednání hrál jednoznačně Beneš.⁸⁸ Zejména obrovské zkušenosti, kterých nabyl během prosazování samostatnosti Československa, jej stavěly do role skutečného vůdce delegace. Navíc se nemusel spoléhat jen na oficiální diplomatická jednání. Stále se totiž mohl opřít o množství kontaktů na francouzském ministerstvu zahraničí, které získal během války. Navíc se očekávalo, že to bude právě Francie, která bude československým návrhům nejvíce naslouchat. Beneš neopomínal zdůrazňovat postavení Československa jako antiněmeckého státu, což bylo přesně to, co Francie chtěla.⁸⁹ Většina jednání probíhala pro Beneše vcelku příznivě. Politika *fait accompli* ovšem narazila na problémy, a to zejména v Těšínsku. Krize v této oblasti velmi znesnadnila pozici Československa na konferenci. Ministr zahraničí byl nakonec nucen pod hrozbou zhoršení vztahů s Dohodou nařídít zastavení vojenských akcí vůči Polsku.⁹⁰

Nakonec bylo na mírové konferenci v podstatě dosaženo všech nejdůležitějších územních požadavků, které si Beneš a vláda v Praze vytyčili. Československu byly přiznány historické české země s připojením menších území Vitorazska, Valticka a Hlučínska, dále Slovensko a Podkarpatská Rus. Jedná se tedy o stěžejní body pro existenci nového státu. I v oblasti Těšínska bylo nakonec dosaženo úspěchu. Převládla tak francouzská myšlenka a otázka Československa byla řešena bez důrazu na národnostní menšiny. Hlavním cílem tedy bylo vytvořit silné a soběstačné Československo. V průběhu těchto jednání se jasně ukázalo, jak důležité je, aby jednání vedla diplomaticky zkušená osoba, která si je vědoma zájmů ostatních jednajících zemí.

⁸⁸ SOVINSKÝ, Jaroslav: Státní hranice Československa a České republiky. Praha 2005, s. 59.

⁸⁹ KLIMEK, Antonín: Jak se dělal mír roku 1919: Československo na konferenci ve Versailles. Praha 1989, s. 24.

⁹⁰ KLIMEK, Antonín: Jak se dělal mír roku 1919: Československo na konferenci ve Versailles. Praha 1989, s. 25.

VIII. LEX BENEŠ

Hodnocení jakékoliv historické postavy je velice obtížnou záležitostí. Zejména tehdy, kdy chceme objektivně postihnout historickou osobu, musíme studovat jak úspěchy a kvality, tak i neúspěchy a negativa dané osoby. Nejdůležitější při tomto popisu je však to, jakou hodnotu těmto událostem, které daného člověka v dějinách definují, přisoudíme. Pokud budeme chtít ukázat danou historickou osobnost ve špatném světle, vyzdvihneme její negativní vlastnosti a neúspěchy nade vše ostatní. Proto hodnocení dané osobnosti nespočívá ani tak v popisu životních událostí jako spíše v přiřazení určitých hodnot k daným událostem.

Stále se ukazuje, že snaha o hodnocení postavy druhého prezidenta Československa je pro naši společnost traumatizující. Důkazem jsou emoce vyvolané zákonem Lex Beneš (2004), který pojednává o Benešových zásluhách. Tento zákon znovu odkryl staré rány a vyvolal nebývalý zájem o osobu našeho druhého prezidenta. Hlavní otázkou zákona bylo, zda se Edvard Beneš opravdu zasloužil o stát. Při posuzování života tohoto státníka jsou nejvíce hodnoceny zejména období vzniku Československa a následující krize z let 1938 a 1948.

Pokud se v souvislosti s již zmiňovaným zákonem zaměříme na vznik Československa, musíme se zejména ptát, jakou úlohu při tomto procesu Beneš sehrál. Hovoříme-li o zahraniční akci Československa, vždy narazíme zejména na dvojici Masaryk a Beneš, která hrála prim. Zatímco Masaryk spíše vytvářel koncepci a ideu, na nichž měl budoucí stát fungovat, Beneš se projevil jako realizátor těchto myšlenek.⁹¹ Nebylo by zcela však vhodné označit Beneše za

⁹¹ ŠOLLE, Zdeněk: Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919. Praha, 1993 s. 1-2

pouhého úředníka vykonávajícího úkoly zadané nadřízenými. Důkazem důležitosti jeho úlohy je velké množství rozeslaných memorand a nasbíraných kontaktů. Masaryk zasvětil Beneše do svých důvěrných kontaktů, díky čemuž se Beneš stal jedním z nejdůvěrnějších Masarykových spolupracovníků.⁹² Za tuto neúnavnou práci, jejíž důležitou součástí bylo neustálé setkávání se s významnými politiky mocností Dohody, byl odměněn nejen konečným úspěchem, ale i slovy chvály od samotného Masaryka: „Říkám vám, bez Beneše bychom republiku neměli.“⁹³ Co se tedy týče naplňování Masarykových myšlenek, Benešova práce patřila mezi nejvýznamnější části zahraničního odboje. Beneš pravidelně navštěvoval jak Londýn, tak Řím, nicméně jeho hlavním působištěm byla jednoznačně Paříž. Na tuto pozici se hodil zejména díky svým kontaktům. Jednalo se především o kontakty v akademickém a žurnalistickém prostředí. Jeho umístění v Paříži však nemuselo být pouze výsledkem množství kontaktů, které zde měl. Ostatně byli zde i jiní, kteří disponovali množstvím kontaktů ve Francii a mohli se zde dokonce více cítit jako doma, například Štefánik.⁹⁴ Nakonec i Štefánik přiřkne Benešovi úlohu vedoucí osoby a dá mu k dispozici své schopnosti a kontakty. Štefánik dokonce přímo mluví o své představě Beneše v čele ministerstva zahraničí a sám sebe vidí v čele velvyslanectví v Paříži. Podle deníku Beneše k tomu došlo během rozhovorů v Paříži 9. 3. 1916. Štefánik měl mimo jiné hovořit o Benešových kvalitách a jeho vhodnosti pro tuto pozici.⁹⁵ Je důležité uvědomit si, že Francie bude v celém průběhu války jedním z klíčových hráčů. Bude to Francie,

⁹² HÁJKOVÁ, Dagmar, KALIVODOVÁ, Eva: Deníky Edvarda a Hany Benešových z období první světové války (1915 – 1918). Praha 2013, s. 11

⁹³ ČAPEK, Karel: Hovory s T. G. Masarykem. Praha 1947, s. 150

⁹⁴ HÁJKOVÁ, Dagmar, KALIVODOVÁ, Eva: Deníky Edvarda a Hany Benešových z období první světové války (1915 – 1918). Praha 2013, s. 16

⁹⁵ HÁJKOVÁ, Dagmar, KALIVODOVÁ, Eva: Deníky Edvarda a Hany Benešových z období první světové války (1915 – 1918). Praha 2013, s. 88

kteřá z pohledu Dohody nakonec ponese největší tíhu bojů. Je to navíc Francie, která je vůči Německu jako vůdci nepřátelského bloku nejvíce nepřátelská. Francie a její představitelé neustále pociťovali křivdu a ponížení z porážky v roce 1871. Francie tedy ze všech zúčastněných nejvíce toužila po německé porážce a zároveň byla z její strany evidentně nejmenší šance na příměří. Francouzské smýšlení by se dalo shrnout asi takto: „My jsme Německo pomohli vytvořit a my ho také můžeme ukončit.“ To je důvod, proč byla Paříž klíčová. Mimo jiné se jedná o významné kulturní centrum, kde se setkávají důležité osobnosti, tedy lidé s určitým vlivem. Z politického hlediska bylo proto potřeba mít v Paříži vhodnou a hlavně schopnou osobu, která bude vytvářet vliv a tlak na francouzské politické špičky. Usazení Edvarda Beneše v takto strategickém bodě bylo de facto deklarací jeho významu.

Pokud tedy umístění Edvarda Beneše bylo ustanovením jeho osoby jako důležitého muže v odboji, potom následující spory znamenaly potvrzení a posílení jeho pozice.⁹⁶ Mezi nejvýznamnější patří již zmiňovaný spor s Dürichem. Z tohoto sporu, který byl pro zahraniční odboj minimálně nepříjemný, ne-li dokonce nebezpečný, vyšel Beneš v podstatě vítězně, neboť jeho pozice výrazně posílila. Za zmínku stojí také spor s Denisem, který ve vedení časopisu *La Nation Tchèque* kladl až příliš velký důraz na otázky a podporu Jihoslovanů: „*Denis učinil z naší revue Nation Tchèque nejen orgán pro otázky československé, nýbrž i pro otázky jihoslovenské.*“⁹⁷ To začalo komplikovat situaci v momentě, kdy Beneš a Štefánik začali pracovat v Římě a snažili se vyjednat vytvoření vojska z početného

⁹⁶ HÁJKOVÁ, Dagmar, KALIVODOVÁ, Eva: Deníky Edvarda a Hany Benešových z období první světové války (1915 – 1918). Praha 2013, s. 17

⁹⁷ BENEŠ, Edvard: Světová válka a naše revoluce. II. díl. Praha 1928, s. 89

množství Čechů a Slováků zajatých v Itálii.⁹⁸ „Štefánik v Římě při své cestě narazil na silný odpor proti nám.“⁹⁹ Také tento spor skončil ve prospěch Beneše a posílil jeho vlastní vliv. Denis podal demisi a Beneš nakonec převzal vedení časopisu.¹⁰⁰ Narušené přátelství mezi oběma muži bylo později nakonec obnoveno. Tento spor však dokazuje zejména význam práce, kterou Beneš vykonával. Jako by všichni ostatní (včetně významných osob typu Ernesta Denise) museli i se svými úkoly jít stranou, pokud komplikovali osobě Edvarda Beneše práci. Není ovšem divu, neboť hlavním a nejdůležitějším úkolem pro Beneše bylo vytvoření vojska. Byl to také Beneš, kdo má nakonec na jeho vzniku největší zásluhy.

Je tedy jasné, že úlohu a význam Edvarda Beneše v zahraničním odboji nelze zanedbat ani zpochybnit. Naše zahraniční mise by těžko hledala jiného člověka, který by disponoval stejnými schopnostmi a zároveň takto neúnavně, téměř na okraji zhroucení, pracoval pro zájmy Československa.

Objevují se však tací, kteří zpochybňují význam celé zahraniční mise a všechny zásluhy i význam připisují zejména domácímu odboji, tedy že ke skutečnému vzniku Československa došlo až díky převratu 28. října. Tento spor českých dějin vznikl téměř ihned po vzniku Československa. Kdo ve skutečnosti vytvořil Československo nebo má na jeho vzniku největší zásluhy? Politici a publicisté jako Alois Rašín, Jiří Stříbrný nebo Karel Pergler přičítali hlavní zásluhy domácímu odboji, zatímco práci Masaryka a Beneše přisuzovali pouze vedlejší roli. Argumentace je postavena zejména na tom, že zahraničnímu odboji

⁹⁸ HÁJKOVÁ, Dagmar, KALIVODOVÁ, Eva: Deníky Edvarda a Hany Benešových z období první světové války (1915 – 1918). Praha 2013, s. 100

⁹⁹ BENEŠ, Edvard: Světová válka a naše revoluce. II. díl. Praha 1928, s. 90

¹⁰⁰ HÁJKOVÁ, Dagmar, KALIVODOVÁ, Eva: Deníky Edvarda a Hany Benešových z období první světové války (1915 – 1918). Praha 2013, s. 121

se nikdy nepodařilo přímo vyhlásit nezávislost a získat přímou kontrolu nad územím Československa. Kritici spatřovali úlohu zahraniční mise spíše v obhajobě toho, co bylo 28. říjnem získáno. Beneš neviděl v tomto sporu smysl a přiznal úzkou spolupráci s domácím odbojem.¹⁰¹ Sám koneckonců původně působil v domácím odboji a později se přesunul do zahraničí. V této činnosti, jak již bylo zmiňováno, navíc využíval informace z domácí fronty, kterých se mu dostalo od příslušníků domácího odboje. To dokazuje Benešovo tvrzení o spolupráci. Ve svých pamětech sice na konci vyjmenovává úspěchy a smlouvy, kterých bylo v zahraničí dosaženo, avšak úlohu politiků na domácí scéně nijak nesnižuje.¹⁰² Právní existenci Československa společně s Masarykem počítá od Pichonovy nóty 15. října 1918.¹⁰³

Spíše než jako spor o datum vzniku samostatného Československa působí tento spor jako snaha o uznání zásluh na vzniku Československa a sledování vlastních politických cílů. Tento spor působí malicherně a zastírá skutečnost, že obě větve odboje se vzájemně doplňovaly. Zahraničnímu odboji navíc nelze upřít vznik vojska, díky kterému se později Československo připojilo mezi vítěze válečného konfliktu a poskytlo tak více prostoru pro pozdější prosazování československých zájmů na mírových jednáních. 28. říjen můžeme jednoznačně považovat za datum, kdy došlo k úplnému naplnění cíle, tedy existenci Československa de iure i de facto.

¹⁰¹ BENEŠ, Edvard: Světová válka a naše revoluce. II. díl. Praha 1928, s. 506

¹⁰² BENEŠ, Edvard: Světová válka a naše revoluce. II. díl. Praha 1928, s. 507-510

¹⁰³ BENEŠ, Edvard: Světová válka a naše revoluce. II. díl. Praha 1928, s. 510

Díky iniciativě Edvarda Beneše se Československo stalo jedním ze zakládajících členů Společnosti národů. Beneš dále pracoval a přispěl k zapojení Československa do evropských diplomatických struktur.¹⁰⁴

Nejvíce kritiky na osobu Edvarda Beneše však dopadá za jeho pozdější rozhodnutí v letech 1938 a 1948. V roce 1938 bychom jej mohli obvinít z politické naivity kvůli přehnané důvěře v západní mocnosti. Spojenecké smlouvy měly Československu zaručit bezpečnost a jen málokdo mohl předpokládat, že budou drasticky porušeny či dokonce úplně vyvráceny, jak k tomu nakonec došlo.¹⁰⁵ Existovaly ovšem náznaky, kterých si diplomat Benešova kalibru mohl všimnout. Slabé reakce západních mocností na opětovnou remilitarizaci Porýní v roce 1936 mohly dát tušit o neochotě Francie a Velké Británie vstoupit do války. Československá diplomacie mohla s větším důrazem poukazovat na záměry Adolfa Hitlera, které prezentoval při mnoha příležitostech, a jeho snahy o zrevidování výsledků války. Beneš se mohl pokusit pomocí politického lobbismu, jako se mu to podařilo již během boje za nezávislost, změnit kurz politiky ve Francii a Velké Británii. Nemůžeme říct, zda by s tímto krokem uspěl. Odpor Západu k případnému konfliktu byl zřejmě příliš velký, a tak se rozhodnutí Edvarda Beneše z roku 1938 nakonec jeví jako jediné rozumné.

Nakonec je osobě Edvarda Beneše vyčítán rok 1948. Pravdou však je, že cesta k této události byla vydlážděna mnohem dříve. Beneš, již jednou zrazen Západem, se snažil z Československa vytvořit jakýsi most mezi Západem a Ruskem.¹⁰⁶ Opět bychom mu mohli vyčítat naivitu, tentokrát v důvěru Stalina a jeho sliby o nezasahování. Beneš podlehl vřelému ovzduší Moskvy v roce 1945

¹⁰⁴ OLIVOVÁ, Věra: Odkaz Edvarda Beneše, Praha 2004, s. 9

¹⁰⁵ PEROUTKA, Ferdinand: Byl Edvard Beneš vinen?, Praha 2002, s. 8

¹⁰⁶ PEROUTKA, Ferdinand: Byl Edvard Beneš vinen?. Praha 2002, s. 13

a nakonec přislíbil komunistům klíčové ministerstvo vnitra. Dobře si musel uvědomovat, jakou moc tím komunisté získají, ale i přesto Stalinovi uvěřil.¹⁰⁷ Nebyl však jediným, také americký prezident Roosevelt podlehl sladkým slovům Kremlu. Rok 1948 byl ve skutečnosti pouze nevyhnutelným cílem, ke kterému se Československo řtilo od roku 1945, kdy komunisté získali všechna klíčová ministerstva v zemi. Beneš důvěřoval a znovu se mýlil. Skutečností však je, že i jiní významní politici větších zemí byli oklamáni.

Problém při hodnocení Edvarda Beneše jako osobnosti tkví v tom, že je často srovnáván s Masarykem. Zatímco Masaryk často působí jako silný muž činu, Beneš na druhé straně působí pro pozorovatele jako strohý intelektuál. Je těžké vyčítat Edvardu Benešovi jeho kroky v letech krize. Některé z nich sice šly udělat jinak, avšak zůstává otázkou, zda by se výsledek lišil. V daném horizontu doby se zřejmě kroky, které uváděl v činnost, zdály být rozumnými. Pokud se ovšem ptáme, zda se Edvard Beneš zasloužil o stát, jak praví tolik kontroverzní a diskutovaný zákon, musíme odpovědět ano, neboť při vzniku Československa Edvard Beneš hrál důležitou roli a skutečně výrazným způsobem pomohl stát vytvořit. Proč má však Beneš svůj vlastní zákon a jiní, co se taktéž zasloužili o Československo, zákon nemají? Odpovědí bude nejspíše prostý fakt, že se Edvard Beneš stal prezidentem Československa po Masarykovi, se kterým byl tolik svázán.

¹⁰⁷ PEROUTKA, Ferdinand: Byl Edvard Beneš vinen?. Praha 2002, s. 14

IX. KARTOGRAFICKÁ PROJEKCE ČESKOSLOVENSKA

Po celou dobu jednání se přední diplomaté československé reprezentace spoléhali na práci mnoha odborníků, kteří vytvářeli podklady pro memoranda a další jednání. Jedná se o právníky, historiky a zejména odborníky přes geografii a kartografii. Bez mapových podkladů by nebylo možné, aby Československo na konferenci předkládalo územní požadavky a návrhy.

Hlavní podklady pro potřeby samotné konference vytvářel VZU (Vojenský Zeměpisný Ústav). Ten vznikl téměř měsíc po pražském převratu. Jeho založení bylo cílevědomé – měl zabezpečit požadavky diplomatické mise v Paříži a zejména sloužit potřebám nově vznikající československé armády. Jelikož hranice nebyly stále stanoveny a situace nebyla stabilní, bylo potřeba „otevřít armádě oči“ a připravit ji na případný střet. Od počátku působení se snažil ústav získat zejména geodetické a kartografické materiály. Také bylo důležité získat přístrojové vybavení potřebné pro mapování. Mapování probíhalo za pochodu a mnoho vojáků bylo přecvičeno za tímto účelem. Organizace VZU kopírovala svého předchůdce – vídeňský VZU.

Jako základ mapových podkladů měly sloužit mapy třetího rakouského vojenského mapování. Československo mělo jako nástupnický stát na tyto mapy nárok. Bylo však třeba tyto mapy reambulovat, neboť byly zastaralé a všechny názvy a legendy byly psány německým jazykem. Třetí rakouské vojenské mapování se na pokyn ministerstva války uskutečnilo mezi lety 1874–1880. Jeho hlavním důvodem byla rychlá industrializace a rozvoj železnice. Důraz byl kladen zejména na polohovou přesnost a detailní popis komunikací. Výškový rozdíl byl zaznamenán šrafami a vrstevnicemi, jejichž přesnost byla pouze orientační. Pro

různé země uvnitř habsburské monarchie byly využity rozdílné souřadnicové systémy.¹⁰⁸

Jak již bylo řečeno, Československo převzalo mapy rakouské v měřítkách 1 : 25 000, 1 : 75 000, 1 : 200 000 a 1 : 750 000, převedlo je do národních jazyků a aktualizovalo. Prozatímní mapování z let 1927–1933 bylo provedeno v zobrazení „Benešově“. Od roku 1934 bylo nahrazeno zobrazením „Křovákovým“. Od roku 1930 bylo jako pomocný prostředek pro mapování využíváno i letecké snímkování. Jedním z prvních vyobrazení Československa byla mapa vydaná v půlce roku 1920. Jedná se o dílo francouzské vojenské geografické služby. Těšínsko je zde vyobrazeno jako celistvé území. Zhruba ve stejné době následovala mapa vytvořená československým VZU. Je zde obsažen výškopis, polohopis a i zde můžeme nalézt ještě celistvé Těšínsko.¹⁰⁹

Zájem o kartografii po válce stále stoupal. Objevovaly se rozmanité specializované mapy, které se zabývaly vyobrazením různých součástí lidské činnosti. V roce 1920 podal B. Horák návrh na soustředění a ochranu různých historických kartografických památek.¹¹⁰ Dochází tak konečně k vědeckému katalogizování mapových sbírek.

¹⁰⁸ SEMOTANOVÁ, Eva: *České země na starých mapách*. Praha 2008, s. 112.

¹⁰⁹ SEMOTANOVÁ, Eva: *České země na starých mapách*. Praha 2008, s. 113.

¹¹⁰ SEMOTANOVÁ, Eva: *Kartografie v historické práci*. Praha 1994, s. 112.

X. ZÁVĚR

V této práci jsem se věnoval zejména diplomatickému pohledu na vznik samostatného Československa. Pokusil jsem se najít důležité momenty politického utváření mladého státu a jeho hranic. Zjistil jsem, že původní tvrzení o nezbytnosti vzniku Československa či jakéhokoliv státního útvaru, který by plně zastupoval zájmy české společnosti, je mylný. Ve skutečnosti se ukázalo, že myšlenka a problematika Československa byla většině světových vůdců neznámá, nebo ji považovali za nereálnou. Zástupci československé zahraniční mise nejenže museli tuto myšlenku představit a dostat do veřejného povědomí, ale zdaleka nejdůležitější bylo tuto myšlenku obhájit. Bylo potřeba vytvořit argumenty a přesvědčit jimi vlády velmocí Dohody o výhodách existence Československa. Každá z těchto velmocí očekávala od války něco jiného a měla vlastní zájmy. Ve stejnou dobu bylo zároveň nutné poukazovat na problémy Rakousko-Uherska a jeho neschopnosti odprosit se od Německého vlivu. Bylo potřeba vytvořit obraz o nevyhnutelnosti zničení „přežitku“ jménem Rakousko-Uhersko. Celý tento proces začal postupnou propagací a změnil se v diplomacii.

Hlavním nástrojem tohoto procesu bylo navazování kontaktů s lidmi, kteří byli součástí vládních struktur jednotlivých velmocí. V podstatě se jednalo o postupnou myšlenkovou infiltraci státních aparátů a nikoliv o vyvíjení nátlaku. Masaryk i Beneš si byli velmi dobře vědomi své závislosti na západních spojencích a věděli, jak je samotná myšlenka Československa křehká. Byla to tedy cesta neustálého připomínání boje za Československo. Velice důležité pak bylo zapojit Československo, ještě stále neexistující stát, do války na straně Dohody. Beneš si uvědomoval, jak důležitý je vznik československého vojska.

Nikdo by potom již nemohl zpochybňovat účast Československa na vítězství. V těchto snahách byly důležitým faktorem mimo jiné narůstající válečné ztráty.

Stejně důležitý jako samotný boj o uznání Československa se ukázal boj o zakotvení nového státu v jeho hranicích a světové diplomacii. Návrhy týkající se podoby nového státu, a to v otázkách jak státního zřízení, tak podoby hranic, zdaleka neodpovídají dnešní podobě našich hranic. Pokusil jsem se pochopit argumenty pro dané návrhy a také jsem se snažil zjistit, z jakých skutečných důvodů tyto argumenty vznikly. Většina požadavků na území pro nový stát byla vyslyšena. Jednalo se o území výrazné strategické důležitosti, navíc nezbytné pro existenci suverénního státu. Zamítnutí některých požadavků, např. koridoru do Jugoslávie nebo části území srbské Lužice, bylo odůvodněno především skutečností, že by takové požadavky mohly významně narušit stabilitu existujících států.

Podle mého zjištění bylo mírové jednání na konferenci v Paříži silně podmiňováno mocenskými zájmy jednotlivých velmocí. Úkolem československé reprezentace v čele s panem Benešem bylo kličkovat mezi těmito zájmy, nenarušovat je a snažit se vycházet jim vstříc. Jedině tak bylo možné dosáhnout maximálního množství požadavků, které si Československo kladlo za cíl. Samotné jednání o hranicích státu pokračovalo ve stejné politické linii jako předchozí snaha o uznání samostatnosti.

Pokusil jsem se na základě pramenů ohodnotit postavu Edvarda Beneše a jeho úlohu při budování Československa. Zjistil jsem, že Beneš postupně posiloval a upevňoval svou pozici uvnitř odboje. Toto tvrzení jsem podpořil důkazy ze sporů uvnitř odboje. Během těchto sporů nakonec museli ostatní ustoupit před

Edvardem Benešem a jeho prací. Dále jsem zjistil, že na své pozici v Paříži byl prakticky nepostradatelný. Z této pozice postupně působil na vlády Francie, Itálie, Velké Británie a nakonec i USA. Jeho největšími úspěchy bylo vytvoření vojska a hlavně uznání Československa a to ještě před 28. říjnem. Podle mých zjištění byl Edvard Beneš v rámci odboje a následných jednání, která dotvářela a ukotvovala Československo, skutečně nepostradatelný.

Poněkud překvapivě působila zejména Benešem prosazovaná politika *fait accompli*. Je nanejvýš zajímavé, jak tento nově vzniklý státní celek a zejména jeho představitelé zaujali vůči svým sousedům poměrně tvrdý a nekompromisní postoj. Bylo jednoznačné, že vrcholní političtí zástupci Československa byli již v otázkách diplomacie ostřílení. Hlavně však byli ochotni prosazovat československé zájmy i za cenu ozbrojeného konfliktu. Tato politika se sice ukázala jako úspěšná a také splnila očekávání, nicméně se ukázala být i problémem do budoucna. Tvrdé prosazování vlastních politických zájmů vyvolalo odpor a nedůvěru, která se přenesla do dalších let. Plně se pak její následky projevily během krize v roce 1938. Nicméně bez této politiky by zřejmě Československo nedosáhlo svého územního rozsahu, jak jej známe. Dá se s nadsázkou říct, že cesta k osudnému konci Československa byla započata již během jeho vzniku.

Tato práce mi pomohla ucelit si celkový pohled na vznik budoucího státu a jeho hranic. Snažil jsem se objektivně zhodnotit přínos Edvarda Beneše. Nakonec jsem potvrdil pravdivost tvrzení zákona o zásluhách Edvarda Beneše. Domnívám se, že hodnocení této osoby v období budování státu bylo v souvislosti s tímto zákonem nedostatečné. Je třeba mít respekt vůči diplomatickým schopnostem těch, kteří rozhodli o podobě Československa. Toto období považuji za jedno z nejdůležitějších v moderních dějinách našeho státu.

XI. PRAMENY A LITERATURA

LITERATURA:

- DEJMEK, Jindřich: *Edvard Beneš. Politická bibliografie českého demokrata*. I. díl. Praha 2003.
- DEJMEK, Jindřich, Kol. autorů: *Zrod nové Evropy*. Praha 2011.
- HANZAL, Josef: *Edvard Beneš*. Praha 1994.
- KALVODA, Josef: *Genese Československa*. Praha 1998.
- KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky*. I. díl. Praha 2003,
- KLIMEK, Antonín: *Zrození státníka: Edvard Beneš 28. 5. 1884–24. 9. 1919*. Praha 1992,
- KLIMEK, Antonín: *Jak se dělal mír roku 1919: Československo na konferenci ve Versailles*. Praha 1989,
- KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XIII., 1918–1929*. Praha 2000,
- KLIMEK, Antonín: *Říjen 1918 vznik Československa*. Praha 1998.
- KOSATÍK, Pavel: *České snění*. Praha 2010,
- OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. Praha 2000,
- OLIVOVÁ, Věra: *Odkaz Edvarda Beneše*, Praha 2004,
- SEMOTANOVÁ, Eva: *České země na starých mapách*. Praha 2008.
- SEMOTANOVÁ, Eva: *Kartografie v historické práci*. Praha 1994,
- SOVINSKÝ, Jaroslav: *Státní hranice Československa a České republiky*. Praha 2005,
- ŠOLLE, Zdeněk: *Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919*. Praha, 1993,

PRAMENY:

- BENEŠ, Edvard: Světová válka a naše revoluce I. Praha 1928,
- BENEŠ, Edvard: Světová válka a naše revoluce II. Praha 1928,
- BENEŠ, Edvard: Světová válka a naše revoluce III. Praha 1928,
- BENEŠ, Edvard: Smysl československé revoluce: První přednáška cyklu „Československá Revoluce“: Proslovena dne 12. března 1923. Praha 1923,
- ČAPEK, Karel: Hovory s T. G. Masarykem. Praha 1947,
- DEJMEK, Jindřich, KOLÁŘ, František: Dokumenty československé zahraniční politiky. Československo na pařížské mírové konferenci 1918 – 1920. Praha 2001. (ed.)
- HÁJKOVÁ, Dagmar, ŠEDIVÝ, Ivan: Korespondence T. G. Masaryk – Edvard Beneš. 1914 – 1918. Praha 2004.
- HÁJKOVÁ, Dagmar, KALIVODOVÁ, Eva: Deníky Edvarda a Hany Benešových z období první světové války (1915 – 1918). Praha 2013. (ed.),
- MASARYK, Tomáš Garrigue: Světová revoluce: za války a ve válce 1914–1918. Praha 1925,
- PEROUTKA, Ferdinand: Byl Edvard Beneš vinen?. Praha 2002,

RESUMÉ:

The Czechoslovakia declared its independent in 1918 as a result of long diplomatic battle. Czechoslovakia was newly established state but almost immediately this new state must compete for new borders. This work tries to find most important points of diplomatic effort to create independent Czechoslovakia. Important to this work is to understand what was the first proposals of representatives of this new state. How they argue to support this proposals. In this research I want to find out how important was person of Edvard Beneš for Czechoslovak independence. This work describes diplomatic way from officialy non existing state to independent, sovereign and geographically defined country. Big part of this work is describing role and importance of Edvard Beneš.